Халқ зиёлилари рўзномаси

Маърифат

معرفت

MARIFAT

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган — 1993 ЙИЛ 21 ИЮЛЬ, ЧОРШАНБА — № 49 (6560). Баҳоси 15 сўм.

Ислом КАРИМОВ:

ИЛМ-ЗИЁ САЛОҲИЯТИ — ЮРТ БОЙЛИГИ

Бизга ўтмишдан ҳайратомуз обидалар, осори атиқалар билан бирга аждодларимизнинг ақл-заковати, зеҳни ва фаросати, фикрлаш салоҳияти — бой маънавий олами ҳам мерос бўлиб қолган. Мустабид тузум ўрнида янги — навқирон тузум қарор топаётган кунларда ана шу мерос асқотади. Ундан қанча самарали фойдалансак, истиқлолимиз шунча мустаҳкамланади, довонлардан ўтишимиз енгил кўчади. Онги, шуури зўр халқнинг келажагига шубҳа қилмаса ҳам бўлади. Келажак тақдири эса тобора кучга тўлиб бораётган мустақиллигимизнинг муносиб ворислари — фарзандларимиз қўлидадир. Уларга ғамхўрлик қилиш, ҳар жиҳатдан етук, билимдон мутахассис бўлиб етишишида кўмаклашиш, бунинг учун олий таълим тизимини замон талаблари даражасига етказиш, абитуриентлардан имтиҳон олиш усулларини такомиллаштириш зарур.

Яқинда Вазирлар Маҳкамасида ана шу масалага бағишланган йиғилиш бўлди.

Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов йиғилишни очиб, мустақиллик шароитида олий таълим ва унинг концепцияси, миллий мафкурани шакллантириш масалаларига тўхталди. Бугунги йиғилишда, деди Президент, республикамиз олий ўқув юртларига кирувчилардан тест усулида имтиҳон олишга доир муаммоларни муҳокама қиламиз. Мазкур долзарб масала мураккаблигига қарамай, унинг концепциясини келишиб олишимиз лозим. Зотан, бугунги кун, давр талаби шу эканини унутмаслигимиз керак.

Мустақиллигимизнинг икки йиллигини нишонлаш арафасида турибмиз. Шу вақт мобайнида ҳам сиёсий, ҳам маънавий жиҳатдан анча етилдик, олимлар, зиёлилар миллий мафкурамизни яратиш хусусида фикр ва мулоҳазаларини билдиряпти. Тўғри, бу борада ҳозирча айрим ноаниқликлар ҳам бор. Биз миллий мафкурани яратиш билан бирга олдимизга биз ким учун қандай давлат қуряпмиз, деган саволни кўндаланг қўяр эканмиз, ўзимизни ким билан таққослаётганимизга, капиталистик ёки монополистик, социалистик ёндошишлар йўқ бўлганига эътибор беришимиз зарур. Ижтимоий фанлар билан шуғулланувчи олимлар, профессор-ўқитувчилар шу масалада фикр билдириши, йўлимизни янада аниқроқ белгилаб олишимизда ёрдам бериши даркор. Айниқса, ўсиб келаётган авлод тақдирига ҳеч ким бефарқ қарай олмайди. Бунда олий ўқув юртларининг аҳамияти каттадир. Ёшларни қай усулда ўқитиш, уларни тарбиялаш, мустақил мамлакатнинг етук мутахассислари бўлишига қайғуриш ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиздир. Бунда олий ва ўрта махсус таълим тизими савиясини жаҳон андозалари даражасига етказиш, халқ хўжалигида мутахассисларга бўлган талаб ва эҳтиёжни илмий таҳлил асосида аниқлаш, хорижий мамлакатлар тажрибасидан оқилона фойдаланиш шу куннинг долзарб вазифаларидандир. Илгари қайси университет ёки институт қанча талаба қабул қилишини марказ, хусусан, давлат режа комитети белгилаб берар эди. Энди бунинг тамоман акси. Аммо, шунга қарамай, ўқув жараёнини тубдан ўзгартишда сусткашлик қилиняпти, ҳамиша ҳам эҳтиёж ҳисобга олинмаяпти. Натижада кечагина диплом олган мутахассислар ишсиз қолиб кетмоқда. Олий ўқув юртлари зиммасида ёш мутахассисларни ишга жойлаштириш масъулияти йўқ. Тўғри, бу камчиликларга барҳам бериш мақсадида дастлабки қадам ташланди, халқ хўжалигига қанча мутахассис зарурлиги инобатга олиниб, ҳар бир университет ва институтга кирувчилар сони тахминан бўлса ҳам аниқланди. Лекин — бу ишнинг бошланиши, холос. Уни илмий асослаш, социологик тадқиқотлар ўтказиш, бу борадаги фаолиятни мувофиқлаштириш зарур.

Сизлар билан яна иккита масала хусусида фикрлашиб олмоқчиман, деди Президент сўзини давом эттириб. Соҳа муаммоларини биладиган, уларни бартараф этиш йўлларини излайдиган мутахассислардан иборат бир комиссия тузиб, унга бу борадаги концепцияни ишлаб чиқиш вазифасини топширсак, мақсадга мувофиқ бўлур эди. Юқоридан туриб рақамларни камайтириш ёки кўпайтириш билан иш битмайди.

Ўғил-қизларимизни ўқишга қабул қилишда тест усулининг қўлланиши ижобий қадам бўлди. Бу қинғир ишлар пайини қирқади, мишмишларга чек қўяди, истеъдодли ёшларни танлаб олиш имконини беради. Бинобарин, бу ишни янада такомиллаштириб бориш керак. Таълим-тарбия жараёнини демократик ўзанга буриб юбориш учун республика олий ўқув юртлари ректорларининг кенгашини тузиш зарур, деб ўйлайман.

Ўқув лабораторияларини, аудиторияларни, университет ва институтлар ҳузуридаги кичик корхоналар, ўқув-ишлаб чиқариш базаларини янги замонавий технология билан жиҳозлаш зарур. Токи, бўлажак мутахассислар келгусида ишлайдиган корхоналаридаги жараённи тўлиқ тасаввур эта олсин.

Энди профессор-ўқитувчиларнинг маоши тўғрисида. Улар ҳақида давлат имкони борича ғамхўрлик қилиб келмоқда. Айрим домлалар имтиҳон пайтида пул олармиш, деган хунук гаплар ҳам қулоққа чалиниб қолади. Шамол бўлмаса, дарахтнинг учи қимирламайди. Баъзи олий ўқув юртларида назорат издан чиққани, айрим домлалар пора олгани ҳам маълум. Бу гаплар қабул комиссияларининг обрўйига путур етказади, улар бундай қусурлардан фориғ бўлиши керак. Аксарият қабул комиссияларининг таркиби йиллар давомида ўзгармайди: бир хил одамлар ишлайверади. Мен уларнинг ҳаммаси нопок демоқчи эмасман, балки бир-икки фоизи шундайдир... Ўйлайманки, тест усули бундай бўлмағур гапларга ҳам чек қўяди.

Ўтган йили вилоят марказларида катта умид билан университетлар очилган, лекин бизнинг бу ишимиз кимларгадир ёқмаган, танқидий фикрлар ҳам айтилган эди. Бу ҳол, хусусан, мутахассисларнинг савиясига салбий таъсир қилади, дейишган эди. Йўқ, ундай бўлмади, ишимизнинг ижобий натижалари кўриниб қолди. Чунки университет бор жойда маънавий ҳаёт бошқача бўлади, илмий изланишлар жонланади. Энди биз уларнинг моддий-техникавий базасини мустаҳкамлашга, ўқитувчи ва профессорларнинг билим даражасини оширишга кўмаклашишимиз лозим. Демак, вилоят марказларидаги университетлар фаолиятини кучайтириш дастурини ишлаб чиқиб, у ердаги муҳитни янада жонлантириш, уларга ҳукумат ҳисобидан ёрдам бериш зарур.

Профессор-ўқитувчиларни хорижий мамлакатларга тажриба алмашиш, илмий алоқа ўрнатиш учун юбориб туриш лозим. Албатта, ҳаммани бирдан юбориб бўлмайди, эҳтиёжни ўрганишимиз, ким нимага қодирлигини билишимиз, шунга қараб тартиб ўрнатишимиз керак бўлади. Хуллас, ниятларимиз катта, амалга ошириладиган режалар кўп.

Илм-зиё салоҳияти, бу — халқнинг, ватаннинг улкан бойлиги, келажак пойдеворидир, дея таъкидлади Президент. Уни ривожлантиришда, етук мутахассисларни тарбиялашда давлат имкони бўлган ҳамма ишни қилади, ҳеч нарсани аямайди.

Иқтисодий муаммолар эртами-кечми ҳал этилади, лекин илмий бойлигини қадрламаган, унинг тараққиёти учун қайғурмаган давлатнинг келажаги бўлмайди. Буни биз доимо ёдда тутмоғимиз шарт!

Биз қабул имтиҳонлари, тест усули баҳонасида бошқа кўпгина муаммолар ҳақида фикрлашиб олдик, деди Президент пировардида. Тест масаласига келганда, унга оқ фотиҳа беришимиз, бу усулни такомиллаштиришимиз даркор.

Энг муҳими шуки, янги жамиятнинг оёққа туришида, истиқлол ворисларини тарбиялашда, қабул ва ўқув жараёнларини ривожлантиришда, холислик ва адолат қарор топишида сизларнинг муҳим ўрнингиз бор, ҳурматли мураббийлар. Ўйлайманки, жаҳонга юз тутаётган, обрўси кундан-кун ортиб бораётган она ватанимиз равнақида, ҳар соҳада узоққа мўлжалланган сиёсатимиз амалга ошишида бизга мададкор бўласиз.

Йиғилишда Бош вазир ўринбосари М. Қорабоев абитуриентларни тест усулида танлаб олиш ҳақида, абитуриентларни танлаш бўйича республика марказининг директори М. Қурбонов тест синовларини ташкил этиш тўғрисида гапирди.

Олий ўқув юртларининг ректорлари, мутасадди вазирликларнинг раҳбарлари муҳокама этилган масалалар юзасидан фикр билдирди.

Йиғилишда республика Бош вазири А. Муталов, Президентнинг давлат маслаҳатчилари С. Саидқосимов, Т. Рисқиев иштирок этди.

(ЎзА).

— Ўқув йилига тайёрмисиз? —

ТАРАДДУД

Юқори Чирчиқ туманидаги Оқовул қишлоқ кенгашига қарашли 10-ўрта мактаб жамоаси бу йил ҳам ташаббусни қўлдан бермай туман илмгоҳлари орасида биринчилардан бўлиб мактабни янги ўқув йилига шай қилиб қўйдилар. Таъмирлаш ишларини тез ва соз бажаришда Б. Мирзабоева, М. Маҳмудов, Л. Ваҳобова, Т. Ҳакимова, М. Ҳасанова, Г. Жўраева, К. Бегалиев, Ў. Қурбонова сингари илғор педагоглар жамоадагиларга ўрнак кўрсатишди.

— Илмгоҳ жамоаси ҳамда ота-оналар кенгашининг ўзаро алоқалари яхши йўлга қўйилганлиги туфайли мактабимизда қилинаётган ҳар бир иш ўз вақтида поёнига етказилмоқда, — дейди жамоа раҳбари Аҳад ака Туропов. — Жорий йилда ҳам таъмирлаш учун керакли бўлган барча қурилиш материалларини уларнинг саъй-ҳаракатлари туфайли қўлга киритдик. Биргина бу эмас, ёзги таътилда ўқувчиларнинг яхши дам олишларини таъминлаш, уларга керакли даражадаги шарт-шароитни ҳозирлаб, кўнгилдагидек ҳордиқ чиқаришлари учун зарур бўлган чора-тадбирларни қўллашда ҳам ота-оналар кенгаши, қишлоқ шўроси кенгашининг ҳиссаси катта эканлигини алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Чунончи, мактаб қошида ташкил этилган мавсумий оромгоҳда шу кунгача юз нафардан ортиқ ўғил-қизларимиз ҳордиқ чиқаришди. Қийин шароитга қарамай озиқ-овқат маҳсулотларини етказиб беришда, ўқувчиларимизни турли жойларга саёҳатларга олиб чиқишда ҳам уларнинг хизматлари беқиёсдир.

Кенгашли тўй тарқамас, — дейди донолар. Албатта, Аҳад ака таъкидлаганидек, илмгоҳ жамоаси ҳам бу ишда ўз ҳиссаларини қўшиб келмоқдалар. Айни кунда эса жамоа аҳли ўқитувчиларнинг анъанавий авуст кенгашларини яхши ўтказиш, унга пухта ҳозирлик кўриш тараддудида. Шунингдек, мактаб ўқувчиларини ўз вақтида керакли дарслик, ўқув қуроллари билан таъминлаш учун ҳам ҳозирданоқ тайёргарлик ишларни бошлаб юборишган.

Суратларда: илмгоҳда янги ўқув йилига тайёргарлик ишлари давом этмоқда.

Х. МИРЗАКАРИМОВ олган сурат.

ҚЎҚОНЛИК МАОРИФЧИЛАР ЮТУҒИ

Фарғона вилоятининг Зиё масканларида янги ўқув йилига тайёргарлик қизғин давом этмоқда. Баъзилар таълим-тарбия ўчоқларидан юқори ташкилотларга шу тайёргарликнинг муваффақиятли якунлангани ҳақида хушхабарлар юбормоқда. Яқингинада биз Андижон вилоятининг Балиқчи туманида бу борадаги режаларнинг муддатидан олдин ҳамда сифатли бажарилгани хусусида таҳлилий мақола чиқарган эдик. Бугун эса қўқонлик маорифчиларнинг ёзги мавсумни жуда яхши уддалаганликлари ҳақида сўз юритмоқчимиз.

Қўқонда жами 35 та мактаб, яна шунча боғча, 7 та мактабдан ташқари муассасалар мавжуд. Маорифчилар бу йил биноларни таъмирлаш, синф хоналарини миллий ва замонавий руҳда безаш, эскирган дарсликларни яроқли ҳолга келтириш ишларига анча эрта киришган эдилар. Бунинг сабаби — биринчидан, кўпгина бинолар, синф парталари, жиҳозлар, ўқув қуроллари, дарсликлар ўтган ўқув йили давомида муаллимларнинг ташвиқот-тарғибот, назорат бобидаги саъй-ҳаракатлари туфайли яхши сақланди. Уларни таъмир қилмаса ҳам бўлаверарди. Иккинчидан, бўладиган ишни чўзишнинг нима кераги бор. Ахир, ҳар бир таълим-тарбия муассасаси бақувват оталиққа эга. Улар ёрдам беришга шай турган бўлишса.

Хуллас, шаҳар халқ таълими бўлимининг ташаббуси билан тайёргарлик ишларини бошқариб, назорат қилиб ва мувофиқлаштириб борувчи ишчи гуруҳи тузилди. Шаҳар ҳокимияти эса оталиқ ташкилотларининг ёрдамини кучайтирди. Ишни асосан ўқувчилардан тузилган таъмирлаш гуруҳлари олиб борди. Ўқитувчилар ҳам қараб туришгани йўқ; баҳоли қудрат кўмаклашишди. Қарабсизки, орадан икки ой ўтар-ўтмас бу ишлар ниҳоясига етди. Таъмир жуда сифатли уддаланди. Маорифчилар 3 июль куниёқ 77 та таълим-тарбия муассасасини янги ўқув йилига шай қилиб қўйганликлари ҳақида вилоят халқ таълими бошқармасига хабар беришди. Муҳими, бу ерда бир янгилик яратилди. Яъни, халқ таълими бўлимидан тортиб барча боғча ва мактабларда Президентимиз Фармонларини бажариш бўйича кўргазмали ташвиқот-тарғибот материаллари ташкил этилди. Унда Ўзбекистон мустақилликка эришганидан буён қайси фармоннинг қачон чиққани, унинг қай тарзда бажарилгани содда ва тушунарли қилиб, махсус тасвирлар орқали баён этилган.

Яқинда Фарғона вилояти халқ таълими раҳбарлари Қўқон шаҳрига ташриф буюриб, ўқув йилига тайёргарлик борасидаги тажрибаларни ўргандилар, биноларни кўздан кечирдилар. Шунингдек, баъзибир масалалар хусусида фикрлашиб олдилар.

— Қўқондан азалдан улуғ инсонлар етишиб чиққан, — дейди Фарғона вилояти халқ таълими бошқармаси бошлиғи Турсунали Қурбонов, — бу ерда ҳозир ҳам ўша улуғларнинг издошлари, қондошлари бўлмиш маорифчилар болаларга сидқидилдан сабоқ беришяпти. Улар мавсумий тайёргарлик ишларини муддатидан олдин ва, муҳими, сифатли қилиб бажаришди. Қўқонлик маорифчиларнинг янги ўқув йилини ҳам жуда яхши ютуқлар билан давом эттириб, юқори натижадорлик билан якунлашларига ишониш мумкин.

— Мавсумий тайёргарлик ишларини энди ҳар йили эрта якунлашга ҳаракат қиламиз, — дейди шаҳар халқ таълими бўлими мудири Эркин Эргашев. — Бунинг қандай аҳамиятга эга эканлиги яққол кўриниб турибди. Яъни, ўқитувчилар бемалол ҳордиқ чиқаришади. Шунингдек, қолган иш жараёнида энди биз фақат мактаб таъмири, қаердан қанча бўёқ топиш ҳақида ўйламай, мактаб-маорифга нафи тегадиган тузукроқ янгиликлар устида бош қотирамиз.

Халқ таълими раҳбарлари Қўқонда ўтказилган йиғилишларида вилоят бўйича янги ўқув йилига тайёргарликни биринчи августгача якунлашга қарор қилдилар.

Аваз ҲАЙДАРОВ,
ўз мухбиримиз.

ЁШЛАР БИЛАН УЧРАШУВ

Тошкент ҳокими А. Фозилбеков Ўзбекистон пойтахти ёшларининг вакиллари билан учрашди. Суҳбат чоғида мустақил Ўзбекистоннинг келажагини барпо этишда, ижтимоий ва ўзга масалаларни ҳал қилиш ишида янги авлодга ҳар томонлама кўмак беришда ёшларнинг тутган ўрни ва вазифалари таъкидлаб ўтилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов ёшлар муаммоларига алоҳида эътибор бераётгани уқтирилди.

Тўпланганларнинг диққат-эътибори оилада ва мактабда, маҳаллада, корхоналарда, олий ўқув юртлари ва техникумларда, ҳунар-техника билим юртларида ёшлар ўртасида тарбиявий ишларни кучайтириш зарурлигига қаратилди. Бозор иқтисодиёти шароитида ҳар бир киши фақат ўз фаровонлигини кўзлаб эмас, балки давлатнинг юксалиши ва гуллаб-яшнаши йўлида ташаббускорлик ва омилкорлик кўрсатиши лозимлиги таъкидланди.

Учрашув чоғида ёшлар орасида жиноятчиликка қарши кураш, ҳозирги шароитда Ёшлар Иттифоқи фаолиятини такомиллаштириш муаммоларига ҳам тўхтаб ўтилди.

Учрашувда республика Президентининг Давлат маслаҳатчиси М. Умурзоқов нутқ сўзлади.

(ЎзА).

Ўзбекистон—Америка

ҒОЛИБЛАР АНИҚЛАНДИ

Республика халқ таълимини жаҳон талаблари даражасига кўтариш — бу турли илғор техника воситаларидан кенг фойдаланиш, ўқитишнинг янгича усулларини жорий этиш демакдир. Программалаштириш бўйича Ўзбекистон — Америка ёшлари ўртасида ўтказилган олимпиада мусобақаларидан кўзланган асосий мақсад ҳам қисқа даврда ўқувчи-талабаларимизнинг фан-техника тараққиётига бўлган муносабати, уни ўзлаштиришдаги қобилиятларини синаб кўришдан иборат эди.

Икки давлат ёшлари ўртасида ўтказилган ҳамдўстлик олимпиадасида республикамиздан 250 нафарга яқин мактаб ўқувчилари, олий ўқув юртлари ҳамда ҳунар-техника билим юртларининг талабалари иштирок этдилар. Олимпиада уч босқичдан иборат бўлиб, биринчи ва иккинчи босқич мусобақалари апрель ва май ойларида вилоятларда бўлиб ўтганди.

Ниҳоят, куни кеча якунланган сўнгги босқичда 48 нафар ёшлар иштирок этишди. Тошкент шаҳридаги 5-мактаб ўқувчиси Шоҳрўз Аширов биринчи, 94-мактаб ўқувчиси Александр Черканов иккинчи, Тошкент давлат университетининг математика куллиёти талабаси Константин Ткачук учинчи ўринларни эгаллаб, қимматбаҳо совғаларни қўлга киритдилар. Шунингдек, миллий гуруҳ орасида ҳам ғолиблар аниқланди. Фарғона политехника институти талабаси О. Содиқов, Тошкент шаҳар 110-мактаб ўқувчиси С. Епаченцев, Фарғона давлат университети талабаси Ж. Ҳаитов, Наманган индустриал-техника институти талабаси Е. Максимов, Тошкент шаҳар 50-мактаб ўқувчиси К. Юсупов, Тошкент алоқа институти талабаси И. Коньков, Тошкент шаҳар 110, 94-мактаб ўқувчилари Ш. Туранов, А. Ахмедшин, Фарғона шаҳар техник лицей талабаси В. Ким, урганчлик ўқувчи З. Юсупов ҳамда Чирчиқ шаҳар 24-мактаб ўқувчиси Е. Кошеленко олимпиада шартларини бажаришда ўзларининг зукколикларини кўрсатдилар.

Ўзбекистон республикаси халқ таълими вазири Ж. Йўлдошев икки давлат ёшларини қизғин табриклаб, билимдонларни саралашда олимпиада муҳим аҳамиятга эга эканлигини таъкидлади. Ўзбекистон — Америка ёшлари ўртасида ана шундай олимпиадалар ўтказиб турилиши икки давлат ёшларини бир-бирлари билан дўслашишга, ҳамкорлик қилишга кенг имкониятлар яратиб беражаги шубҳасиздир.

Олимпиаданинг сўнгги босқичи якуни Республика Ўқитувчилар уйида бўлиб ўтди.

Мухбиримиз.

ЮРТИМИЗ КЎЗ ҚОРАСИ, ҚАЛБИ ВА ТАЯНЧИ

УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ДАВЛАТ МАСЛАҲАТЧИСИ

Мавлон УМУРЗОҚОВ НУТҚИ

Азиз дўстлар!

Суюкли ва меҳрибон ёшлар!

Барчангизга Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг оташин саломини, самимий тилак-истакларини етказишга ижозат бергайсиз.

Ёшлар мавзусида сўзламакнинг бугун алоҳида масъулияти, файзи бор. Ёш мустақил давлатимиз икки ёшга тўлмоқда. Тарих учун шу ғоят қисқа фурсат ичида қилинган тарихий ишларга назар солсак, юртимизда, диёримизда ва энг асосийси, кишиларимиз тафаккурида нақадар буюк уйғонишлар ва ҳаётбахш ўзгаришлар бошланаётганини сезамиз.

Бу ўзгаришлар ёш юракларга алоҳида тўлқин солмоқда. Мустақилликнинг ёрқин шуъласи ёш-йигит қизлар қалбидан кўпроқ жой олмоқда.

Кеча ва бугуннинг фарқига бир назар солайлик!

Кечагина район комсомол қўмитасига котиб бўладиган раҳбар ёки ёшлар газетасига тайинланаётган муҳаррир Москвада суҳбатдан ўтиб, ВЛКСМдаги «оға»ларнинг йўл-йўриқларини олиб қайтар эди. Ё, дейлик, чет элларда ўқишни орзу қилган не-не ёшлар учун, неча авлод учун бу иш афсоналигича қолиб кетаберди. 20-йилларда бир мўъжиза юз бериб, Германияга ўқишга борган ёшлар эса минг афсус, барчаси қайтиб келганларидан кейин турли айблар билан омонсиз қатағон қилиндилар.

Бугун-чи? Уч-тўрт кун бурун биз Туркия ва бошқа давлатларда ўқиётган ёшларни Тошкент аэропортида кутиб олган кишиларнинг юзлари-кўзларидаги фахр-ғурур туйғуларини, юксак бир кўтаринкиликни кўрдик, ниҳоятда қувондик.

Бир-икки йилгина бурун не-не иқтидорли ёшлар, уларнинг қанча-қанча ночор ота-оналари олий мактаблар остоналарига йўлолмай, ноумид, кўзлари бир дарё ёш бўлиб қайтиб кетганларини биламиз-ку! Бугун барча ўқув юртларида жорий этилаётган тест синовлари ёшларда ва нафақат ёшларда, илмга, қайноқ ҳаётга, истиқболга, демак Истиқлолимиз асосларига улкан умидлар уйғотмоқда.

Ёшлик деган сўз доимо сурур, билим, тарбия сўзлари билан ҳамоҳангдир. Ёшлик — орзулар ва ишқ-муҳаббат фасли. Ёшларимиз Ватанимизнинг, Истиқлолимизнинг кўз-қораси, қалби, таянчидир.

Машҳур француз философи Гельвиций айтганидек, «ёшлик пайтида шундай улуғ фикрлар туғиладики, бу фикрлар келажакда инсонни кўкларга кўтариши лозим».

Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов сўнгги пайтларда имзо чеккан Фармонларнинг кўплари ёшларимиз тақдирига, ҳаётига бевосита боғлиқ. Биргина «Соғлом авлод учун» деган жамғарма, дастур ва мукофотнинг таъсис этилишида бир олам маъно бор.

Соғлом авлод учун деган ғоя — Президентимизнинг миллатимиз келажаги учун улуғ чақириғи, нидосидир!

Буни қалб қулоғи билан эшитмак керак!

Президентимиз куни-кеча улуғ боболаримиз Баҳовуддин Нақшбанд, Улуғбек, Бобур, Қодирий таваллудларини юксак даражада нишонлаш, буюк соҳибқирон Амир Темурга ҳайкал ўрнатиш ҳақидаги фармонларга қўл қўйдилар. Қайтаётган қадриятларимиз — боболар руҳи бизга мададкор бўлажак!

(Давоми иккинчи бетда).

ДИҚҚАТ, ДИҚҚАТ!

Азиз педагоглар, география фани ўқитувчилари ва мутахассислари! Шу ҳафтанинг шанба куни — 24 июлда «Маърифат» газетасининг навбатдаги илова сони чиқади. Илова мамлакатимиз мактабларида геогрфия фанини ўқитиш масалаларига бағишланади. Республика ўқув-методика маркази билан ҳамкорликда таниқли амалиётчи география фани мутахассислари тайёрлаган дастурлар, методик тавсиялар, ўқитиш услубидаги янгиликлар, хилма-хил материаллар бу фан ўқитувчиларига муҳим манба бўлиб хизмат қилади.

«География» деб аталган илова сонини Республика ўқув-методика марказидан олишингиз мумкин.

ЮРТИМИЗ КЎЗ ҚОРАСИ, ҚАЛБИ ВА ТАЯНЧИ

(Давоми. Боши биринчи бетда).

Қарангки, Хорун ар Рашид, Маъмун замонларида ташкил этилган академияда юртдошимиз Аҳмад Фарғоний етук, йўлбошчи олим ҳисобланган. Минг йил бурунги Хоразм академиясини оласизми, Улуғбек қурдирган самовий-ҳайратомуз устурлобни кўрасизми, Форобий, Ибн Сино, Беруний жилдларини варақлайсизми. Томирларимиз нақадар бақувват! Миллий идрокимиз, тафаккуримиз, ғуруримиз нақадар теран чашмалардан, улуғвор дарёлардан озиқ олади.

Ўзбекистон — ғоят қадимий диёр, беҳад бой мамлакат! Президентимизнинг яқинда Швейцарияда сўзлаган нутқида саналган бойликларни бир кўз олдингизга келтириб кўринг! Табиат, тангри таоло беҳисоб бойликларга кон қилиб яратган еримизни!

Тоталитар тузум мафкураси кўп халқларни, ҳатто айрим бир миллат фарзандларини бир-бирига ёв қилиб, ажратиб ташлашга ҳаракат қилган! «У — бухоролик», «бу — қўқонлик», «бу — самарқандлик», «бу — тошкентлик» деган тарафкашлик, маҳаллийчилик ҳам улар қўлида қурол эди. Миллатимизнинг томирларини қуритиб ташлашни истардилар. Биз яна бировлар қўлида қарам, қул бўлишимиз лозим эди!

Ўзбек, Ўзбекистон, унда яшовчи халқлар бўлинмайди! Она тилимиз қанча-қанчалаб шевалари ҳисобига бой ва туганмас бўлгани каби ўзбек миллати юзлаб уруғ ва қавмларнинг жозибали бирлигидан гўзал, бутун ва омондир!

Президентимиз Ислом Каримов таъкидлаганларидек, ана шундай улуғ ва қутлуғ давлатнинг негизи, бўлғуси эгалари Сиз ёшларимиз саналасиз!

Демак, бугун ёшларимиз истиқболини белгилашда, кадрлар сиёсатимизда бу борада бир қанча асосий йўналишларни, жиҳатларни эътиборда, кўзда тутиш, амалга ошириш лозим бўлади.

Биринчиси, ёшларга оид жуда аниқ ва кучли дастур яратилиши, маълум тизим ва ташкилотларга куч ва ҳаракат бермоқ даркор. Ёшларни ташкилотчилик, фаолликка ўргатиш, рағбат бериш, ҳар бир ёш ўзини мустақил, ўз имкониятларини биладиган, ҳис қиладиган шароит ва имкон яратиш муҳимдир. Наинки, ҳар бир мактаб ё боғчада, балки ҳар бир жамоа хўжалигида, вилоят ҳокимлигида истеъдодли болаларнинг, ёшларнинг сони, ҳисоб-китоби, амалий иш, назорат ва эътибор йўриғи бўлмоғи керак.

Қудратли ВЛКСМнинг баландпарвоз шиорлари билан қуролланган, телпагини олиб кел деса, бошини келтирадиган, шиорлардан бошқаси қулоғига кирмайдиган, амалпараст «бошлиқча» пар даври аллақачон ўтди. Кимдир ҳали ҳам шундай шовқин-сурон панасида анча олға бориб оламан деса, катта хато қилади.

Ўз фикри, мулоҳазаси йўқ, урф-одат анъаналаримизни, дунё тараққиёти йўналишларини билмайдиган «юртдошларимиз» яқин тарихимизда етарли бўлди. Чунки ўша тузумнинг табиатида бир текисликка мойиллик бор эди. «Мен кимман, қўлимдан нима келади?» деган лоқайд қуллик мафкурасидан қутулиб кетишнинг ўзи бўлмайди. Истиқлол мафкураси худди шу жойда ҳам ўз кучини кўрсатиши керак.

Масаланинг иккинчи асосий томони — маънавият тарбиясидир. Жойлардаги баъзи раҳбарлардан сўрасангиз, мунча клубимиз бор, мунча кутубхонамиз, стадионимиз бор, дейишади. Лекин бу муассасаларга кимлар боряпти, нималар ўқиляпти, спорт қай аҳволда, ҳеч ким билмайди, кўпда жўялик жавоб ҳам топилмайди.

Республика аҳолисининг асосий қисми ёшлардир. Бу — халқимиз, миллатимизнинг бош бойлиги, бебаҳо захирасидир. Лекин бу хазинани тасарруф қилиш биз катталарга ғоят кўп жиҳатдан боғлиқ. Ёшлардан билим, одоб-ахлоқ, эътибор, иззат-икром талаб қилишдан олдин шахсан ўзимиз уларга муносиб намуна кўрсатишимиз керак. Токи яна ўша эски мақол: «мулланинг айтганини қилу, қилганини қилма» деган гап бизни хижолатда қолдирмасин.

Ёшларни нафақат мақташда, сўраб-терғашда ҳам ғоят эҳтиёткорлик керак.

Фарғонадаги, Қўқон, Қувасойдаги воқеаларга яна бир синчков назар солайлик. Собиқ Марказ, кўплаб хорижий «овозлар» дарҳол бошлаб юборган ташвиқотида йигитларимизни «гиёванд, арақхўр, безори, жоҳил», яна нималар деб ҳақорат қилмадилар?!

Халқимиз, миллатимиз шаънига мисли кўрилмаган тўҳмат ёғилди. Ўзбекистонда, хусусан, Тошкентда ҳам низо чиқариш кимларга керак бўлганлигини, албатта, энди яхши биламиз. Халқимиз у пайт республикада юзага келган бош-бошдоқликдан чарчаган, гдлянчилар ва ҳоказо келгиндиларнинг фитна, қатағон, дўқларидан жони халқумига келган эди. Агар бир катта алғов-далғов чиқса, республика аҳолисининг турли қатламлари, масалага ҳар қайсиси ўзича ёндошиб, ўз «қуроли» билан аралашса, низо миллатлараро тус оларди. Буни диний мутаассиблар ўзларича олов олдирсалар, оқибат нима бўлишини энди барчамиз тушуниб турибмиз. Лекин, худди шу ерда масаланинг учинчи бир жиҳати — масъулият, бурч, шахсий жавобгарлик ҳисси деган жиддий масала пайдо бўлади.

Ўша даврда республикада юзага келган вазиятни шахсий жасорат билан, қатъий дадил сиёсат билан Ислом Каримов кучли назорат қила олганлиги — миллатимизни тарихда яна бир қонли фожиадан қутқариб қолди. Худди ана шу жасорат илдизларини ёшларимиз чуқур идрок қилиб кўрмоқлари лозим! Масъулият, шахсий жавобгарлик ҳисси деганда мен энг аввало, шуни назарда тутаман. Чунки, атрофда бўлаётган воқеаларга тўғри баҳо бера билмаслик, тез ва аниқ хулоса чиқара олмаслик, нафақат шахсий, балки ижтимоий оқибатларга сабаб бўлиши мумкин.

Биз бугун жамиятимизда юз бераётган бир қатор салбий ҳодисаларга «бу — эскилик сарқити, тоталитар тузумдан, коммунистик мафкурадан қолган асорат», деб осонгина баҳо беришга ўрганиб қолдик. Бугун ўн беш—ўн олти яшар ўсмир жиноят қилса, ғайриинсоний бир иш содир этса, буни қайсидир мафкурага боғлаш ҳам инсофдан бўлмас?! Ўша жиноятчи ўсмирнинг ёнидаги тенгдоши, дўсти, ўртоқлари худди шу жиноятга ўзларининг ҳам андек шерик эканликларини, тенгдоши содир этган жиноятда ўзларининг ҳам масъулияти борлигини сезадиларми?!

Бугун олтин, пахта, валюта ҳисобига хориждан келтирилаётган гўшт, ёғ-ун ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари халқимиз дастурхонига, болаларимиз насибасига қўшилиш ўрнига қинғир йўллар билан четга гумдон қилиниш ҳоллари бор. Бу ноинсоф жиноятчиларни ёшларимиз кўрмаяптими? Йигирманчи йилларда халқ мулкини қўриқлаган кўнгилли ёшларни биз ҳали хотиримиздан чиқарганимиз йўқ.

Наҳотки, бугунги ёшларимизда замонавий бузғунчи—ҳуқуқбузарларга сўз айтишга, йўлига ғов бўлишга юрак, жасорат йўқ бўлса?!

Бор. Фақат биз жамият ҳаётида ёшларимизнинг масъул, бурч ва эгалик ўрнини аниқлаб, фаол қатнашишларига эришишимиз зарур. Авлодлар силсиласида, яхши анъаналар тизимида узилишга йўл қўймаслигимиз керак.

Президентимиз И. А. Каримов «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли» рисоласида айтганидек: **«Ҳар бир инсоннинг, айниқса эндигина ҳаётга қадам қўйиб келаётган ёшларнинг онгига бундай фикрни сингдириш кераккки, улар ўртага қўйилган мақсадларга эришиш ўзларига боғлиқ эканлигини, яъни бу нарса уларнинг собитқадам ғайрат-шижоатига, тўла-тўкис фидокорлигига ва чексиз меҳнатсеварлигига боғлиқ эканлигини англаб етишлари керак. Худди шу нарса давлатимиз ва халқимиз равнақ топишининг асосий шартидир».**

Ёшлар масаласида Тошкент шаҳрининг ўзига хос устунликлари, шунингдек жиддий муаммолари ҳам бор.

Тошкентда ёшлар билан турли йўналишларда иш олиб бориши мумкин бўлган ташкилот, корхона ва муассасалар бошқа минтақаларга қараганда анча кўпдир. Таълим-тарбия, ташкилий жиҳатдан ҳам бу ишга жалб қилиш мумкин бўлган кадрлар етарлича топилади.

Бош масала шундан иборатки, Тошкент шаҳар ёшлар ташкилоти барча соҳаларда байроқдорлик қилиши лозим. Бу ерда ёшларни бирлаштирувчи, уларга ёрдам берувчи давлат-жамоат қурилишига эга бўлган тизимлар яратиш имконлари мавжуд.

Тошкент нафақат давлатимизнинг, бутун Марказий Осиёнинг ноёб жавоҳиридир, маъмурий-сиёсий, илм-маърифат марказидир.

Ёшлар билан шу маънода ҳам қулочни кенгроқ ёзиб юракни очиб ишлайдиган жой айни Тошкентдир! Аммо, шаҳарда бу борада ишлар кўлами мақтагулик эмас.

Наҳотки, мустақиллигимизнинг иккинчи йилида ҳам Тошкент шаҳар ёшлар ташкилоти бугунги талаблар асосида республика ёшларини эргаштириб кетадиган, ибрат бўладиган ташаббуслар билан чиқишга қодир бўлмаса?!

Ёшларни иш билан таъминлаш муаммосини олинг: Ўсмирнинг ўқимай, мактабдан қолиб кетиши, ишга жойлаша олмаслиги ўз-ўзидан биринчи навбатда оилада таранг вазиятни юзага келтиради. Бола ўзини ортиқча юк деб сеза бошлайди. Ва у бундан қутилиш учун ҳар қачон истаган томонга оғиб кетиши мумкин.

Савдодаги ёшларни кўринг: Тижорат муҳим соҳа. Лекин қўлдан-қўлга ўтган молдан олинадиган бир сўмлик фойда одамни маънан бир газ пасайтириб юборишини ким тушунтиради ёшларимизга?!

Ёшларнинг ойлик маоши, бошқа соҳалардаги имтиёзларини ҳам ўйлаб кўрайлик. Лекин ҳеч бир имтиёз абадий боқимандалик кайфиятини туғдирмаслиги ҳам керак.

Ёшларга олға кетиши учун, камол топиши учун йўл бермаслик ҳолларини ҳам оз деб бўлмайди.

Пойтахт республика оммавий ахборот воситаларининг ҳам марказидир. Ёшларнинг ҳатто ўз газета ва журналлари ёшлар муаммоларига оид таҳлилий материалларни кам эълон қилаётганини, соҳалар бўйича истеъдодларни кашф этишга етарли эътибор бермаётганини қандай изоҳлаш мумкин.

Президентимиз, давлатимиз ёшлар тарбияси сиёсатига жавоб беролмайдиган нашр ва бошқа муассасалар ишини тубдан қайта кўриб чиқиш, янгилаш вақти келди.

Уйда гижинглаган тойчоқ бўлса-ю, бўлали ўсмир бўлса-ю, на тойчоқни минишга ўргатмасак, на болани чавандоз қилиб вояга етказмасак, келажак олдида ким бўламиз?

«Ўтмишда юртимизни босиб олган эдилар», «Бизни қул, қарам қилиб сақладилар!», деб сўнгги пушаймон, йиғи-сиғи, айбдорни излашдан не фойда!

Ор-номус, хонадон, ватан, ерга эгалик туйғуси, ғурур-ифтихор бугун керак! Бугун шу эътиқод, имон бўлмас экан, тарих яна такрорлана беради!

Ўзбекистонни дунё таниди. Лекин МДҲда, ундан олисроқда бизга хайрихоҳ кучлар орасида бизга ёт назар, алам, ўкинч, ошкора ғазаб ва адоват билан қараётганлар ҳам бор! Буни очиқ айтмоғимиз керак.

Қудратли Ўзбекистон, кучли давлат, осойишта мамлакат уларнинг кўзига, юрагига чўпдек тиқилмоқда.

Президентимиз Ислом Каримов Германия сафари чоғида, «Биз бу ерга ёрдам сўраб эмас, тенг ва самарали ҳамкорликни йўлга қўйиш учун келдик!» деганларида ўзбекларни бечора хайру-садақага муҳтож халқ деб ўйлаганларнинг тарвузи қўлтиғидан тушиб, бошқа ожиз томонларимизни қидирганлари қанча бўлди!

Президентимиз юрагидаги ушбу ғурурни, яъни миллатни, юртни, шундай улуғлаш туйғусини ёшлар ҳис этиши, қалбларига гавҳардек сингдиришлари лозим.

Шу ўринда ўз ичимиздан чиққан баъзи бир нонкўрлар, юртда вақтида обрў-эътибор ололмай, осонроқ мавқе, шон-шуҳрат истаган кимсалар ҳақида ҳам айтиб ўтмоқ керак. Буларнинг баъзилари, зағизғонлардек, чет эл оммавий ахборот воситаларига ин қуриб олиб, хорижий пишлоқнинг мазасига учиб, она юртига туҳмат, иғво тўқимоқдалар.

Юртида эришолмаган эътибор-обрўни четда ким бераркан буларга?! Буларга эл-юрт бузилса, алғов-далғов бўлса — қулай! Шундай тўполон ичида, ҳеч бўлмаса, бир-икки одамга танилади. Бир-икки калласи айланганларга «доҳий»лик қилади. Вассалом!

Лекин, биз энди бугун юртимизда чуқур илдиз отиб, осмонга юксак шох ва барг ёза бошлаган тинчлик, осойишталик дарахтимизни асраб-авайлаймиз! Қаровсиз ташлаб қўймаймиз! Чунки бу дарахтнинг мевалари Ватанимизнинг чиндан умиди, таянчи бўлган ёшларникидир! Бу меваларнинг бевақт тўкилишига, шохларининг синиши ва вайрон-пайҳон бўлишига йўл қўя олмаймиз.

Биз чинакам эркин, демократик давлат қурилиши йўлига кирдик. Бу босқичма-босқич, оқилона, осойишталик билан ўтиладиган катта йўлдир.

Келажаги буюк давлат қурилишида юртимиз ёшлари ўз юрак қўрлари, билим ва шижоатлари билан фаол қатнашишларига, ўзлари яшайдиган кўркам уйнинг илк ғиштларини ўзлари қўйиб, келажак меъморлари бўлишларига ишончимиз комил.

ТИЛИМИЗ ЖОЗИБАСИ

Жамиятимиздаги маънавий ва иқтисодий уйғонишнинг муҳим белгиларидан бири республика давлат тилига эътиборнинг кучайишидир. Давлат тили республикамиз аҳолисининг бевосита алоқа воситаси экан, кишилар бир-бирларини англаши, қалбан ҳис этишлари учун уни чуқурроқ билишлари керак. Эндиликда давлат тилини шунчаки ўрганиб олиш билан иш битмайди. Тил орқали изҳор қилинадиган дилни, инсон қалбини, қалбда жамланган инсоний ҳис-туйғуларни ҳам билиш даркор.

Маълумки, мактабларда, барча ўқув даргоҳларида, муассасаларда рус тилида сўзлашувчилар учун ўзбек тилини ўқитиш йўлга қўйилди. Олиб борилаётган дарсларнинг асосий йўналиши ўзбек тилини умуман билмайдиганлар учун мўлжалланган. Лекин рус тилининг узоқ йиллар яккаҳокимлиги натижасида она тилини унутаёзган, ўзбек тилининг нозик жилосини ёшликдан дилига сингдириб келмаган, она тилини фақат оила тилига айлантириб олган юртдошларимизга тил ўргатиш қай аҳволда?

Гап рус гуруҳларида таълим олаётган, ўзбек тилини зарурий муомала тили даражасида биладиган талабалар хусусида кетмоқда. Улар кундалик эҳтиёж учун зарур бўлган сўзлашув тилини биладилар, бироқ сўзлашувни билиш — тилни тўлиқ билиш дегани эмас. Гуруҳлардаги ўзбек тили дарсларининг самарадорлигини ошириш учун олий ўқув даргоҳларидаги ўзбек тили дарсларида сўзлашув тилини билган талабалар (асосан ўзбек, қозоқ, қирғиз, туркман ва баъзи рус тиллик кишилар) билан фақат мустақил (алоҳида индивидуал) ишлашга тўғри келади.

Хўш, мустақил иш қандай олиб борилиши керак? Бундай талабалар билан ишлашни, аввало, лексикологик, орфографик ва услубий малакаларини кучайтиришдан бошлаш керак. Бунда мустақил иш оддийдан мураккаб томон, талабаларнинг қизиқишлари, мутахассислигини инобатга олган ҳолда, босқичма-босқич олиб борилса тўғри бўлади.

Биринчи босқичда талабанинг сўз бойлигини оширишга аҳамият берилади. Бу ўринда бадиий асар, газета ва журналлардаги матнлардан фойдаланилади.

Иккинчи босқич бевосита талабанинг нутқини ўстиришга қаратилади. Талаба нутқининг равонлиги, фикрни аниқ ифодалай олиш нутқий кўникмаларига боғлиқ. Бунда талаба шеърий ва насрий асарлардан монологларни ёдлаш фойдадан холи эмас. Айниқса, туюқлардан фойдаланиб, омоним ва синоним сўзларининг маъноларини тушуниш, уларни сўзлашувда қўллай олиш катта натижа беради.

Учинчи босқичда талабанинг саводхонлигини оширишга аҳамият берилади. Талабага ариза, тилхат, ишонч қоғози, маълумотнома, таржимаи ҳол сингари иш қоғозларининг ҳар хил намуналари ёздирилади. Секин-аста мутахассисликка оид атамаларни тўплаш, баён, иншо реферат ёзиш топшириқлари берилади. Реферат матнлари талабанинг қизиқишини ҳисобга олган ҳолда тилдан олган билим даражасига мос тушиши шарт.

Тўртинчи босқичда талабага ўзбек тилининг грамматик қурилишидан сабоқ берилади. Бунда эгалик ва келишикларнинг қиёси, адабий тил билан сўзлашув тили ўртасидаги фарқ, ўзбек тили шевалари хусусияти, феъл замонлари, гап қурилиши каби тил ва нутқ масалалари тушунтирилади.

Д. ХОЛДОРОВ,
Тошкент давлат университети ўзбек тили кафедрасининг ўқитувчиси.

ҲАМКОРЛИКДА ҲИКМАТ КЎП

Тошкент автомобиль йўллари техникумининг ташкил этилганига ҳали кўп вақт бўлгани йўқ. Лекин шунга қарамай илм даргоҳи ёшларни касбга ўргатишда, уларга сабоқ бериб, таълим-тарбияни юксалтиришда нафақат шаҳардаги, балки жумҳурият техникумлари орасида пешқадамлардан саналади. Эндиликда ана шу илм даргоҳидаги мутахассисликка йўналтирилган тўртта бўлимларда юздан ортиқ талаба таълим олмоқда.

Якунланган ўқув йили натижаларига кўра техникум талабалари республика миқёсида ўтказилган техникумлараро беллашувларда, фан олимпиадаларида иштирок этишиб, совринли ўринларни қўлга киритдилар. Албатта, муваффақиятлар замирида илғор тажрибалар, ишбилармонлик ва изланишлар самараси бош мезон эканлигини алоҳида қайд этиш ўринлидир.

— Техникумимиздаги барча ишларимизни қисқа фурсатда яхшилаб олишимизда, биринчи галда ўзимизга яқин бўлган илм даргоҳлари билан ҳамкорлик қилиш усули яхши самара берди, — дейди директор Тўрабек Жўрабеков. — Масалан, шаҳардаги энг илғор мактаблардан бири — 254-илм даргоҳи билан шартнома туздик. Таълим-тарбиянинг янгича усулларини жорий этишда фикрлар алмашдик. Ҳар икки жамоанинг келишувига кўра ана шу мактабда ўтган ўқув йилидан бошлаб техник автомобиль лицей синфини очдик. Бунга асосан мактабдаги ўқувчилар орасидан техникага қизиқувчи ўқувчилар жалб этилди. Биринчи даврнинг ўзидаёқ икки босқичдан иборат лицей синфи ўзининг ижобий натижасини бермоқда. Шуни ҳам алоҳида қайд этиш кераккки, лицей синфини аъло, имтиёзли битирган ўқувчилар техникумга имтиҳонсиз қабул қилинадилар.

Биринчи қилинган ишнинг натижасига кўра даврнинг ўзи биздан бошқа мутахассисликлар бўйича ҳам лицей синфларини очишни тақозо этмоқда. Рашид Маҳкамов, Салим Раҳимбердиев, Эрмамат Йўлдошев, Ҳакимхўжа Ҳидоятхўжаев сингари фан мутахассисларимиз қаторида 254-ўрта мактабнинг илғор ва тажрибали муаллимлари ҳам ҳамкорлик йўлида барча ишларни амалга оширишда, кўзлаган режаларимизнинг бундан кейин ҳам ривож топишида ўзларининг салмоқли ҳиссаларини қўшиб келмоқдалар.

Илм даргоҳининг бугун қўлга киритаётган муваффақиятлари биргина юқорида қайд этилганлардан иборат эмас. Янгиланиш даврида ушбу масканда таълимнинг энг илғор усулларидан фойдаланиб, ёшларни ватанпарварлик, байналмилалчилик руҳида тарбиялаб келинаётгани ҳам таҳсинга лойиқдир.

Бироқ ютуқлар қаторида айрим жузъий камчиликларнинг ҳам учраши илмгоҳнинг кейинги ишларига тўғаноқ бўлаётгандай. Айтайлик, илмгоҳ талабалари дарсдан сўнг кўнгилли дам олишлари учун алоҳида спорт иншоотлари, ётоқхоналарга эга эмаслар. Маъмуриятнинг елиб-югуришлари, юқори ташкилот ва тегишли муассасаларга чиқишлар натижасида ўқув даргоҳи қошидаги Тошкент вилоят ҳокимиятига тегишли бўлган бинони талабаларга туҳфа қилишга келишилганди. Лекин ана шунга ҳам уч йилча бўлиб қолди. Аҳвол эса ҳамон ўзгарганича йўқ.

Дарвоқе, ким билади, дейсиз. Эҳтимол, ҳокимиятдагилар янги ўқув йилини кутишаётгандир. Ажаб эмаски, талабалар янги ўқув йилида ўзларининг янги ётоқхона, спорт иншоотлари, дам олиш масканларига эга бўлишса. Ҳар ҳолда, ҳозирча вилоят ҳокимиятидагилар илмгоҳ билан ҳамкорлик қилишга унчалик шошилишмаётганлиги талаба ва илмгоҳ педагогларининг фикрларидан ҳам кўриниб турибди.

Мухбиримиз.

Суратларда: Тошкент автомобиль йўллари техникуми ҳаётидан лавҳалар.

А. МАМАДАМИНОВ олган сурат.

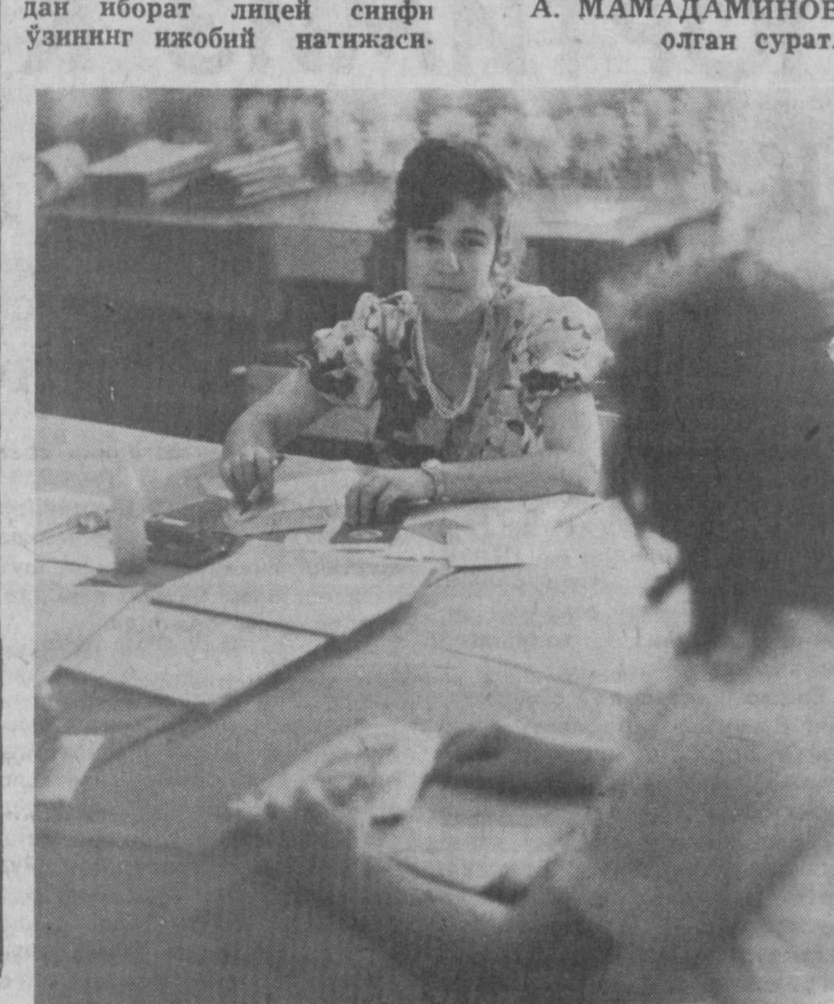

Истиқлол мафкураси — давр эҳтиёжи

МАЪНАВИЙ БОЙ АВЛОД — СОҒЛОМ АВЛОД

Ҳар даврнинг ўзига яраша йўл ва услублари, тараққиёт омиллари ва келажакка интилиш мақсадлари бўлади. Ўзбекистон Республикаси халқлари мана бир ярим йилдирки, мустақиллик фазоси остида яшаб, порлоқ келажак умидлари билан илгари қадам қўймоқдалар. Ҳозирги ҳар бир ўтаётган кунимиз истиқлолга эришган давлатимиз тарихи китобининг янги саҳифасини очаётир. Бу мамлакатимизнинг фақат МДҲ давлатлари билан эмас, балки жаҳоннинг энг кўзга кўринган мамлакатлари — Германия, Ҳиндистон, Хитой ва бошқа мамлакатлар билан маданий, иқтисодий алоқаларни барқарор қилишда ҳам яққол кўринмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XII сессиясида республика Президенти Ислом Каримов сўзлаган нутқида ишонч билан шаҳдам қадам қўяётган Ватанимиз — Ўзбекистоннинг галдаги вазифалари, мафкура, маънавият масалалари атрофлича кўрсатиб берилди. Айниқса, Ватан тушунчаси ва унинг муқаддаслиги, келажакда соғлом авлодни вояга етказиш, кадрлар ишбилармонлиги ва поклиги қатори, энг муҳими, Ватанга садоқатлигига эътиборни қаратиш қайд этилди. Бу долзарб масалалар Президентимизнинг ахборот воситалари вакиллари, айниқса, республика ижодкорлари билан учрашувларда қайта-қайта таъкидланди.

Жамият кишисининг юксак ахлоқли бўлиши, энг аввало, ҳар бир миллат, элат, қолаверса аниқ бир шахснинг ўз тарихи, халқ урф-одати, анъаналарининг билиши билан ҳам бевосита боғлиқдир. Ҳеч кимга сир эмаски, неча ўн йилликлар давомида Марказий Осиё халқлари, шу жумладан ўзбек халқи анъаналари, урф-одати, дини, эътиқоди, ўтмиш мероси забунликка юз тутди. Фақатгина истиқлол шамоли, унинг умидбахш насими бугун ота-боболаримиз яратган бой илмий, маданий, маърифий мероснинг берк эшикларини очишга, унга дадил кириб бориб, бугунги авлодни ана шу қадимий, серғурур она юртга садоқат, Ватанга меҳр-муҳаббат руҳида тарбиялаш имконини бермоқда.

Келгуси авлод миллий ифтихорга эга бўлиши учун бугунги педагоглар, олий, ўрта махсус, умумтаълим мактаблари, мактабгача ва мактабдан ташқари тарбия муассасалари бошқа таълим ўчоқлари жамоалари олдига, бизнингча, жуда катта масъулиятли ва шарафли вазифаларни қўймоқда. Зеро, «ифтихор» арабча «фахр» тушунчасидан бўлиб, ҳар қандай фахр ўз навбатида юксаклик, бошқалардан оз бўлса-да устунлик кайфиятини уйғотади. Унинг устига бу тушунча «миллийлик» билан бир мантиқда ифодасини топгандир. Шунинг учун ҳам биз ёш авлодни тарбиялашда шундай йўл топайликки, у келажакда барча миллат ва элатларни худди ўз миллатидек эъзозлай оладиган, уларнинг тарихи, урф-одати, дини, социал ва ирқий келиб чиқишидан қатъи назар эҳтиром эта оладиган даражада вояга етсин. Ахир, халқларимиз тарихига назар солайлик: ислом динининг муқаддас ақидаси яъни оллоҳнинг ҳамма бандалари унинг олдида бир хил азиздирдирлар, деган ғоя юксак инсоний рамз эмасми?! Бизнинг буюк аждодларимиз Рудакий, Форобий, ибн Сино, Фирдавсий, Юсуф Хос Ҳожиб, Жалолиддин Балхий, Аҳмад Яссавий, Абдураҳмон Жомий, Алишер Навоий, Муҳаммад Фузулий ва бошқалар ўз асарларида фақат комил инсонни унинг ирқу дини, келиб чиқишию ижтимоий ҳолати, миллатию ақидасидан қатъи назар, шарафлаб келдилар-ку! Ҳар бир ёш авлод ана шу мезон асосида ўз миллатининг маданий ва тарихий ютуғини кўрсатар экан, у билан ғурурланар экан, у шак-шубҳасиз ўз миллатини инсоний юксакликка олиб чиқишга интилади.

Миллий ифтихор бу ўтмиш авлод ютуқлари билан фахрланишгина эмас, балки янгича турмуш, юриш-туриш, дунёнинг бугунги талабларига мос даражада ёшларга таълим бериш, уларни ана шу талаблар заминида Ватан учун жон куйдиришга одатлантириш, давримизнинг қайноқ қозонида ижод тўла руҳ билан меҳнат қилиш, яъни бу «қозон»дан ҳам пишиқ, ҳам ифтихор руҳи билан чиқишини таъминлашдан иборат. Мустақиллигимиз ўз қўлимизда экан, бу гаплар баландпарвоз туюлмаслиги керак. Энди гапдан ишга ўтиш даври келганлиги, ўтаётган ҳар бир кунимиз биздан жонажон Ватанимизнинг мустақиллигининг пойдевори мустаҳкам бўлишига ҳисса қўшишимизни қайта-қайта таъкидламоқда. Шунинг учун таълимнинг барча тизимлари, бўғинларида ўз вазифасини адо этаётган ҳар бир педагог, тарбиячи ва мураббий ёш авлодга Ватанга муҳаббат, садоқат, яратувчилик меҳнати билан шуғулланиш туйғуларини сингдириши лозим. Бу албатта, тинимсиз меҳнат, поклик ва садоқат, изланиш ва берилиб ўқиш заминида вужудга келади.

Қўйилган вазифанинг таълимга бевосита боғлиқ яна бир жиҳати «миллий истиқлол мафкурасини яратиш ва ҳаётимизга татбиқ этиш» масаласидир. Шуни алоҳида қайд қилиш кераккки, бу масала халқ таълими ходимларига жуда масъулиятли вазифаларни юклайди. Зеро миллий истиқлол мафкурасини яратиш эса, кўп заҳмат, чидам, сабр талаб этади. Бу мафкура мактаб, дарс, китоб, дарсхонасиз вужудга келмайди. Шунинг учун ҳозир Халқ таълими вазирлиги барча дарслик, услубият қўлланмалари, маорифга мансуб ҳамма воситаларида ана шу мафкурани тиклаш, яратиш ва энг муҳими уни болалар боғчасидан тортиб институт дарсхоналари, отахонлар чойхонасию уй бекалари диққатига етказиш устида тинмай иш олиб бормоқда. Бу, биринчи галда, болалар орасида инсоний хусусиятларни юксалтирувчи, миллий анъана ва одатларга асосланган амалий машғулотлар, синфда ва синфдан ташқари дарсларда шу мақсаддан фойдаланишни тақозо этаётир. Шунингдек дарсларда эл учун жонини фидо этган сиймолар — Фитрат, Чўлпон, Беҳбудий, Сўфизода ва бошқалар ҳақида кенгроқ фикр билдириш, Фаробий, Ал-Хоразмий, Умар Хайём, Яссавий, Улуғбекнинг Шарқ маърифатида тутган ўрни ҳақида кенг, ҳар томонлама маълумот бериш муҳимдир. Ана шулар заминида ёш авлодда «миллий ифтихор» туйғусини холиссаиллоҳ тарбиялаш, булар ҳақида дарслик китобларида кенгроқ ўрин бериш сингари амалий ишлар қилинмоқда. Бу масалаларнинг айримлари аллақачон ўқувчиларнинг маънавий мулкига айланиб қолди.

Кадрлар танлашда ватанпарварлик, халқпарварлик туйғуси билан ёндашиш ҳам катта аҳамиятга моликдир. Бу жиҳат педагогик кадрларга ҳам бевосита боғлиқ. Зеро, ўқитувчи халқ таълимининг қайси бўғинида ишлашидан қатъи назар, чуқур билимли, ҳозиржавоб, ҳам ички ва ҳам ташқи жиҳатдан гўзал, меҳрибон, саришта бўлиши керак. Ўғил-қизларга миллий ифтихор, миллий истиқлол, маънавият моҳиятини ҳар томонлама тушунтириб бериш учун, энг аввало, ўқитувчининг ўзининг тинимсиз изланишда бўлиши, куннинг долзарб вазифаларини англаб етиши, ўз соҳасинигина эмас, балки Ўзбекистондек Ватан тарихи, халқ урф-одати, унинг буюк сиймолари ҳаёти ва ижодини мукаммал ўрганиши ҳам қарз, ҳам фарздир. Бугунги кун ўқитувчиси фақат педагогик жиҳатлари билангина зиёли бўла олмайди. Тарих, тараққиёт, ғилдираги шунчалик шитоб билан илгари бормоқдаки, агар бугун педагог касби, қайси соҳадан бўлишидан қатъи назар, маркетинг, бозор иқтисоди, жаҳон савдо олами сиёсатидан бехабар қолар экан, иш жойининг ўзида, дарсхонада синчков, «қитмир» талабалари саволларига жавоб топа олмай ёки билимсизлиги оқибатида ёлғон сўзлаб изза бўлар экан, демак, у ўз ўрнида эмас. Бундайларни давр шамоли супуриб ташлаши аниқ.

Агар ўқитувчининг ўзида Ватан тушунчаси шунчаки умумий, қуруқ, юзаки сўз бўлиб қолар экан, ўзи шу Ватаннинг маънавий илдизларидан бехабар ёки юзаки билимга эга бўлса, у қандай қилиб ёш авлод шуурига «Ватан» тушунчасини бор моҳияти билан сингдира олади?! Шунинг учун ўқитувчи бугун ўз устида жиддий ишлаши, яъни ўқиши, изланиши, муносиб Ватаннинг муносиб зиёлиси бўлиши ҳақида чуқур ўйлаши керак.

Ўзбекистонимизда мустақилликнинг барқарорлиги бўй кўрсатаётган бугунги кунда ҳар бир ўқитувчи билим ва маънавий оламининг даражаси билан миллий маънавиятимизнинг келажаги боғлиқ, деган тушунча бор моҳияти билан кучга кирмоқда. Бас шундай экан, бу муҳим жиҳатга диққатни қаратиш ҳар бир таълим муассасасининг раҳбари, ўқитувчи ва тарбиячисининг асосий вазифаси бўлиб қолади, албатта.

Ҳасан ҚУДРАТУЛЛАЕВ,
Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги республика инспекциясининг аттестация, аккредитация ва лицензиялаш бўлими мудири, филология фанлари номзоди.

Ижобий баҳоланди

Республика Ўқитувчилар уйи биносида мактабгача тарбия ходимларининг «Болалар боғчасида тарбия дастури»ни амалда татбиқ этиш йўллари мавзусига бағишланган республика амалий семинар-кенгаши бўлиб ўтди.

Кенгаш ишида республикамизнинг барча вилоятларидан мактабгача тарбия соҳасида жонбозлик билан меҳнат қилаётган мураббийлар, назоратчилар, услубчилар, илм аҳли ва педагоглари иштирок этдилар.

Семинар-кенгашда Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазири Ж. Йўлдошев сўзга чиқди.

Шунингдек, сўзга чиққан олимлар, услубчилар ва амалиётчилар ўз нутқларида яратилган дастурнинг афзалликлари ва камчиликлари тўғрисида гапирдилар.

З. АБДУРАҲИМОВА.

• Соғлом авлод учун
МЕҲР ОҒУШИДА

Яккасарой тумани халқ таълими бўлими мактабгача тарбия муассасалари вакилларининг ҳисобот йиғилиши бўлиб ўтди. Унда тумандаги ҳар бир боғча вакили, соғлом авлодни камолга етказиш йўлида қилаётган ишлари ва қўлга киритаётган ютуқлари тўғрисида гапириб бердилар. Тайёрлаб келтирилган саҳна кўринишлари, очиқ машғулотларни намойиш қилишди. Жажжи ҳаваскорлар дилрабо куй-қўшиқлар, рақслар ижро этишди.

Ҳисобот йиғилишида республика Халқ таълими вазирлиги мактабгача тарбия бош бошқармасининг бошлиғи Ҳ. Аҳмедова қатнашди.

Йиғилиш сўнгида иштирокчилар тумандаги 116 ва 358-болалар боғчалари иши билан яқиндан танишишди. Ҳар иккала боғча ҳам орасталикда бир-биридан қолишмайди.

Йиғилиш қатнашчилари иккала боғчадан ҳам катта таассурот олдилар.

Республикамизнинг ҳар бир тарбия масканида ишлар шу йўсинда олиб борилса, кўзимизнинг оқу қораси фарзандларимиз ардоқда ўсишига ҳеч бир шубҳа йўқ. Биздан нур олиб меҳр оғушида тарбияланган жажжи инсоннинг ўзи ҳам келгусида меҳрли бўлиб камолга етади. Меҳрли кишилар миллат, давлат тараққиётига, эзгуликка хизмат қиладилар.

Зеро, ҳар биримизнинг ҳам муқаддас орзумиз шудир.

Шарофат ИСКАНДАР қизи.

• Мулоҳаза
ҲАР МАКТАБНИНГ ЎЗ БОҒИ БЎЛСА

Ўқувчиларни меҳнатга ва касбга тайёрлаш ишида меҳнат таълими дарслари асосий роль ўйнайди. Ҳозирги пайтда ўқувчилар ишлаб чиқариш амалиёти — меҳнат таълими ва тарбиясининг ажралмас қисми бўлиб, қишлоқ ёшларини ҳаётга, меҳнатга ва бирор касбга тайёрлашда қулай имкониятларга эга.

Меҳнат таълими дарслари ўзининг баъзи бир хусусиятлари билан бошқа фанлардан фарқ қилади. Масалан, меҳнат таълими дарслари кўпроқ амалий машғулотлар тариқасида уюштирилиши туфайли, 45 минут эмас, балки 80—90 минут қилиб ташкил қилинган. Бундай вақтдан ўқитувчи албатта самарали фойдаланиши лозим. Бу ўз навбатида кенг ва ёруғ ҳамда керакли асбоб-ускуналар билан жиҳозланган устахона бўлишини ҳам тақозо этади.

Аммо ҳозирги пайтда қишлоқ мактабларини шаҳар мактабларига тенглаштириш қийин. Шаҳар мактабларида меҳнат дарси учун мактаб қошида қизлар ва йигитлар учун алоҳида-алоҳида бўлган кенг ва ёруғ, зарур асбоб ва ускуналар билан жиҳозланган устахоналар мавжуддир. Қолаверса, ўқув-моддий базаси бой, турли хилдаги саноат марказларига ,завод ва фабрикаларга яқиндир.

Район марказидан узоқда жойлашган қишлоқ мактабларида эса бунинг аксини кўрасиз. Шунинг учун ҳам қишлоқ мактабларида меҳнат таълими, асосан ўқув-моддий базаси йўқлиги туфайли, жой шароити эътиборга олиниб, кўпроқ қишлоқ хўжалик меҳнати ташкил қилинган. Масалан, боғдорчилик соҳасида ўқувчи ёшлар мевали ва мевасиз дарахтларни кўпайтириш усулларини, кўчатзор учун жой танлаш, экиш усулларини, ҳосилни йиғиштириш ва сақлаш, кўчатларга шакл бериш, мева уруғларини тайёрлаш ва сақлаш, пайвандлаш, ўғитлаш, суғориш усуллари, дарахтларнинг тур ҳамда навлари ва ҳоказоларни назарий жиҳатдан ёзиб ўрганса, амалий машғулотларда мактаб ўқув-тажриба участкасида ишларни ўзи бажаради.

Ўқувчи ёшларимизнинг талаб ва истакларини ҳисобга олиб, қиз ва йигитлар учун мавсумий, яъни куз ва баҳор ойлари учун мўлжалланган боғдорчилик соҳаси ҳам қўшилса, ўқувчиларнинг ёшига мос қилиб режалаштирилган дастур ва қўлланмалар ишлаб чиқилса. Шунингдек, мактабимизни миллийлаштириш жараёнида меҳнат таълими дарсликлари ҳам қайта кўриб чиқилиб, ўқувчи ёшларга ҳаёт учун керакли бўлган миллий касб турлари кўпроқ ўргатилса, яхши бўларди.

Ж. НОРБОЕВ,
Самарқанд вилояти Пайариқ туманидаги 64-ўрта мактабнинг меҳнат таълими ўқитувчиси.

• Ҳуқуқий билимларни ўрганамиз
ОИЛА ЖАМИЯТ ВА ДАВЛАТ МУҲОФАЗАСИДА

Мустақил республикамиз Конституциясининг қабул қилиниши никоҳ ва оила қонунига ҳам аниқлик киритди. Бундан сўнг мазкур қонун «Никоҳ ва оила қонуни» дейилмасдан, «Оила кодекси» деб юритилади. Чунки Конституциянинг III бўлим, XIV боби «Оила» деб номланиб, 63—66-моддалар оилавий ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишга қаратилган қоидалардир. 46-моддада хотин-қизлар ва эркаклар тенг ҳуқуқлидирлар деган қоида белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида «Оила»га махсус боб ажратилиб, жуда тўғри иш қилинган. Чунки илгариги Конституцияларда никоҳ ва оилага оид қоидалар ҳар хил бобларда берилиб келинган бўлиб, бу эса ундан фойдаланишда айрим қийинчиликларни келтириб чиқарарди. Шунингдек, бу бобнинг «Жамият ва шахс» бўлимида берилиши ҳам айни муддао. Зотан, оила жамиятнинг бир бўлаги, унинг асосий бўғинидир.

Конституциянинг 63-моддасида шундай дейилади: «Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга.

Оила жамиятнинг ўзига хос ижтимоий муассасасидир. Оиланинг бу хусусияти биринчи галда унинг жамият манфаатлари билан боғлиқлигида ҳамда ижтимоий вазифаларида ифодаланади.

Олимларнинг фикрича, одамлар ҳаётининг бирдан-бир тўғри йўли оилавий ҳаётдир. Сўққабош — ёлғиз бўлиб яшаш ҳар хил фалокатлар ва фожиаларга олиб келади. Шу боисдан Америка Қўшма Штатларида қариялар уйда ёлғиз қолдирилмасдан, уларни болалари бўла туриб, қариялар уйларига жойлаштиришади.

Италиялик мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига қараганда, ҳозирги кунда ҳар беш нафар овруполикнинг бири уйқусизликдан азоб чекар экан. Бунинг асосий сабаби ёлғизликдир.

Бизда кўп болали оилаларнинг сони бошқа минтақаларга нисбатан анча кўп. Шунинг учун аҳолининг кўп қисмини болалар ва ёшлар ташкил қилади. Россияда бир оилада 2—3 киши яшаса, бизда 5—7 киши яшайди. Республикада жами оилаларнинг 12 фоиздан кўпроғи беш ва ундан ортиқ болали хонадонлардир. Қишлоқ жойларда бу кўрсаткич 20 фоизни ташкил этади. Баъзи вилоятларда ҳомиладор аёлларнинг 70 фоизи турли касалликларга (асосан камқонлилик) чалинган. Аёллар ва болаларнинг соғлиги кўп ҳолларда дори-дармонларнинг бор-йўқлигига боғлиқ.

Ўзбекистонда ҳар бир оила ва ҳар бир инсоннинг турмуш фаровонлиги, фуқаролик тотувлигини мустаҳкамлашга қаратилган дастурий мақсадларига асосланиб иш олиб борилмоқда. Ўн иккинчи чақириқ республика Олий Кенгашининг ўнинчи сессиясида Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримов нутқ сўзлаб, шундай деди: «Энг муҳим вазифа — халқчил, адолатпарвар жамиятни вужудга келтириш. Бу жамият пойдеворини, энг аввало, бой ва бадавлат, меҳнат қадрини биладиган, маънавий соғлом ва маданий савияси баланд минглаб ва миллионлаб оилалар ташкил этади».

Ҳар бир оила, ҳар бир меҳнаткаш тинч-хотиржам ва тўкин-сочин яшаса, жумҳурият озод, бой бўлади, гуллаб-яшнайди. Жамият оилаларга ҳар хил жамғармалар орқали ёрдам беради. Жумҳуриятимизда ташкил этилган «Болалар», «Маҳалла», «Наврўз», «Экосан», «Орол», Шароф Рашидов номидаги, Қизил Ярим ой Жамияти ва бошқа жамғармалар шулар жумласидандир.

Ўзбекистон болалар жамғармасида 1992 йили хайрия дастурини амалга ошириш учун жамғарма ва унинг бўлимлари томонидан жами миллиондан зиёд маблағ сарфланди: Наманган, Жиззах, Бухоро бўлимларида бу борада олиб борилаётган ишлар диққатга сазовордир. Бу жойларда жамоатчилик билан ишлаш, ҳайрия мақсадлари учун маблағ тўплаш борасида янги-янги иш усулларидан фойдаланилмоқда. Бухоро вилоят бўлими ходимлари соғлиқни сақлаш ташкилотлари билан ҳамкорликда болалардаги юқумли касалликларнинг олдини олиш учун хайрли ишларни амалга оширмоқда.

Президентимиз И. А. Каримов ташаббуси билан тузилган «Маҳалла» хайрия жамғармаси жойларда осойишталик, тинчлик-хотиржамлик, тотувлик бўлишида, республикамиздаги маҳаллалар ўртасида ҳамкорликни кучайтиришда катта аҳамиятга эгадир.

Давлат томонидан оилага кун сайин ғамхўрлик қилиш, унга ҳар тарафлама моддий ёрдам бериш инсонпарвар демократик ҳуқуқий давлатнинг муҳим вазифаларидан биридир. Оила тўғрисида давлат ғамхўрлигини ва моддий ёрдамни амалга оширишда республикадаги демографик вазият, туб аҳоли мавқеини, албатта, ҳисобга олиш лозим. Аҳоли таркибида 60 фоиздан кўпроғи болалар, ўсмирлар, 25 ёшгача бўлган йигит-қизлардир Республика аҳолисининг 52 фоизини эса хотин-қизлар ташкил қилади.

Ўзбекистонда яшаб турган 2,5 миллионга яқин фуқарога ғамхўрлик қилиш — Ижтимоий таъминот вазирлигининг вазифаси. Булар кам даромадли, нафақахўр, ногирон, боқувчисини йўқотган, бир сўз билан айтганда, давлатнинг доимий ёрдамига муҳтож кишилардир. Улар бундай ёрдамни кундалик ҳаётларида ҳис қилиб турибдилар. 1993 йилда фақат нафақалар фондининг ўзи қарийб 108 миллиард сўмга етади.

Оилавий ҳолатни ҳисобга олиб давлат томонидан 14 хилдан ортиқ ҳар хил турдаги нафақалар берилади.

Кейинги йилларда 2,5 миллион оила биринчи марта ер-участкалари олдилар ва ўз ер-участкаларини кенгайтирдилар. Томорқа участкаларининг ўртача ҳажми 20 сотихдан ошди. Шахсий томорқалар ҳажмини янада кенгайтириш ва уларни 0,25 гектарга етказиш назарда тутилмоқда.

Ҳар бир корхона, ишлаб чиқариш муассасаси 7 фоиз иш ўрнини кам таъминланган оила ёки ижтимоий муҳофазадаги кишиларга сақлаб туриши қонун йўли билан белгилаб қўйилган. Буларга армиядан янги келганлар, ишга яроқли ногиронлар, тарбия колонияларидан озод этилганлар, ёлғиз оналар киради. Оила иши — давлат ва жамоат иши ҳамдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримовнинг, «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли» рисоласида таъкидланганидек, «Оила жамиятнинг негизи. Бизнинг давлатимизни ҳам катта бир оила деб тушуниш мумкин ва лозим. Бунда ўзаро ҳурмат ва қаттиқ тартиб бўлмаса, оиланинг барча аъзолари ўз бурчларини адо этмаса, бир-бирига нисбатан эзгулик билан меҳр-оқибат кўрсатмаса, яхши ва муносиб тарзда яшаш мумкин эмас. Оила турмуш ва виждон қонунлари асосида қурилади, унинг кўп асрлик мустаҳкам ва маънавий таянчларига эга бўлади, оилада демократик негизларга асос солинади, одамларнинг талаб-эҳтиёжлари ва қадриятлари шаклланади. Ўзбекларнинг аксарияти ўзининг шахсий фаровонлиги тўғрисида эмас, балки оиласининг, қариндош-уруғлари ва яқин одамларининг, қўшниларининг омон-эсонлиги тўғрисида ғамхўрлик қилишни биринчи ўринга қўяди. Бу эса энг олий даражада маънавий қадрият, инсон қалбининг гавҳаридир».

Хуллас, оила ҳақидаги ғамхўрлик жамиятимиз равнақи, халқ моддий ва маънавий юксалиши, келгуси авлод камолоти ҳақидаги ғамхўрликдан иборатдир.

Фозил ОТАХЎЖАЕВ,
ҳуқуқшунослик фанлари номзоди.

• Дўстлик ришталари
ТАЛАС ВОДИЙСИДА ТЎРТ КУН

Меҳр — кўзда, дейдилар. Бу ҳикмат оддий одамлар ўртасидаги муносабатнигина эмас, элатлар, халқлар ўртасидаги яқинлик ва дўстликнинг асрлар мобайнида синовдан ўтган интиҳосидир. Дўстлик — дийдорлашиб, ташвиш-қувончларини баҳам кўришлик, дегани. Буни қардош Қирғизистон диёрига қилган тўрт кунлик сафаримиз чоғида яна бир бор ҳис қилдик.

«Қирғизнинг кимлигини билмоқчи бўлсанг, «Манас»ни мутолаа қил, Чингизнинг китобларини ўқи. Талас водийсини томоша қил», дейдилар. Чунки «Манас»ни ўқиганда туркийзабон қавмнинг қадимий тарихига ошно бўласиз, Ч. Айтматов асарларида эрксевар, мағрур, қалби очиқ қирғиз одамларини кўрасиз. Талас кенгликларини кезсангиз, дунёнинг кенглиги ва мусаффолигини ҳис қиласиз...

Қирғизистон Республикасининг Талас водийси тупроғига қадам қўяр эканмиз, қаердадир ўқиганим — юқоридаги сўзлар ёдимга тушди. ва бутун сафар давомида бу фикрларнинг тўғрилигига тўла амин бўлдим.

Қирғиз халқи ўзбеклар билан қадим-қадимдан қон-қардош бўлиб яшаб келмоқда. Бу халқ билан еримиз ерига туташ, қалбларимиз пайваста. Шу боисдан ҳам урф-одат ва маросимларимизда, маданиятимизда, тарихимизда муштарак томонлар кўп.

Яқинда қардош Қирғизистон диёрига қилган сафаримиз ҳам ана шу қадимий дўстликнинг ифодаси бўлди десак, янглишмаймиз. Муддао ҳам муштарак — 1995 йилда нишонланадиган улуғ байрам — қирғиз халқ эпоси «Манас»нинг яратилганлигига 1000 йил тўлиши муносабати билан ўтказилажак тантаналарга тайёргарликнинг бориши, ана шу тўй муносабати билан вилоятимиз меҳнаткашлари номидан қардошларимизга салом етказиш ва ниҳоят, Манас ота тўйи ўзбекнинг ҳам тўйи эканлигини изҳор этиш эди.

«Манас» ҳақидаги мухтасар сўз шуки, бу эпос «Махапхорат», «Гўрўғли», «Минг бир кеча», «Игорь жангномаси», «Илиада» ва «Одессия» сингари халқ даҳосининг ўлмас маҳсуллари билан бир қаторда минг йилдан буён инсониятни қаҳрамонлик, адолат, садоқат ва меҳр-мурувват, ватанпарварлик руҳида камол топишга хизмат қилиб келмоқда. «Манас» — қаҳрамонлик эпоси. У ҳажман ҳам беқиёс — 500 минг сатрдан зиёд. Дунё халқлари оғзаки ижодиётида бу қадар катта ҳажмли асар йўқ ҳисоби. Асарнинг бош қаҳрамони Манас ватанпарварлик, инсонпарварлик, дўстга садоқат, душманга нафрат, юксак муҳаббат туйғусига эга бўлган киши — комил инсон даражасига кўтарилган образдир. Ундаги халқчиллик, қирғиз халқи бой маънавий дунёсининг ниҳоятда теран акс эттирилганлиги, ҳикматга айланиб кетган фикрларнинг кўплиги асарнинг асрлар мобайнида халқ орасида жуда катта шуҳрат қозонишига сабаб бўлди. Зеро, бугунги кунда Манас ботир қиссасини билмайдиган, ундан лоақал бирор парчани ёдламаган қирғиз бўлмаса керак. «Манас» эпосининг 1000 йиллигини қирғизларнинг умумхалқ байрами сифатида, қадриятларнинг тантанаси сифатида нишонланаётганлиги боиси ҳам шунда. ЮНЕСКОнинг 1995 йилда «Манас» эпоси яратилганининг 1000 йиллигини умумжаҳон маданияти байрами тарзида нишонлаш» тўғрисидаги қарори халқ дурдонасининг қадрини янада оширди. Бу байрамни ўтказиш чоғида қирғиз халқ оғзаки ижоди тараққиёти йўли, «Манас»нинг жаҳон миллий маданиятида тутган ўрни, олға сурилган ғоялар теранлиги, уни ўрганишга бағишланган халқаро анжуманлар ўтказиш режаларига алоҳида эътибор берилади.

Қирғизистон диёрига сафаримиз Талас вилояти Манас туманидан бошланди. Қозоғистон билан Қирғизистон чегарасида жойлашган рамзий дарвоза олдида делегациямизни халқ депутатлари Талас вилояти Кенгаши раиси А. Ақназарова, вилоят ҳокими муовини А. Усакеев, Манас тумани ҳокими К. Карачалов бошчилигидаги мезбонлар кутиб олдилар. Учрашувнинг илк лаҳзалариёқ дўстлик ва қардошлигимиз ифодасига айланиб кетди.

— Ўзбек биродарларимизни қирғиз тупроғида чин юракдан қутлаймиз, — деди учрашув чоғида Манас тумани ҳокими К. Корачалов. — Бу ташриф, шубҳасиз, икки қардош халқнинг қадимий биродарлигини янада мустаҳкамлайди.

Шундан сўнг сўзга чиққан делгациямиз бошлиғи Ж. Исроилов ўз сўзида икки халқ қардошлиги абадий эканлиги ҳақида сўзлаб, «Манас» эпосининг 1000 йиллиги ўзбек халқининг ҳам байрами эканлигини, республикамиз меҳнаткашлари ҳам бу санани муносиб нишонлаш ниятида эканлигини таъкидлади. Ўзбекистонда яшаб, меҳнат қилаётган қирғизлар жамоасининг қизғин дуои саломларини топширди.

Кутиб олиш маросимида сўзга чиққан делегация аъзолари Жиззах вилояти қирғиз маданий маркази раҳбари Аброр Каримов, Ўзбекистон Республикаси халқ ноиби, генерал-майор Ҳидир Шукуров, қурилиш тресги бошлиғи К. Гужиев, вилоят ўлкашунослик музейи директори Т. Шерматов, Жиззах тумани қозиси Н. Қаршибоевлар ҳам қардошлик алоқаларини янада мустаҳкамлаш йўллари ва истиқболи тўғрисида тўлқинланиб сўзладилар.

Қардошларимиз билан бўлган мулоқотларимиз кўпроқ йўлда давом этди. Биз Қирғизистон иқтисодиёти, унинг бугунги кундаги юксалиши, амалга ошираётган ишлар билан танишишга ошиқдик.

Тоғ ва даштлар ўлкаси бўлган Қирғизистонда сувнинг қадри, айниқса, баланд. Шу боис бўлса керак мезбонларимиз бизга Қора Буврa сув омборини алоҳида фахр туйғуси билан кўрсатишди. 1975 йилдан бошлаб 9 йил давомида қурилган бу нодир иншоот республика қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда алоҳида аҳамият касб этади. У ҳозирги кунда Қозоғистон ва Қирғизистон ҳудудидан 210 гектар ерни суғориш имкониятини бермоқда. Икки қардош халқ дўстлиги рамзи бўлган бу сув ҳавзасида 550 миллион кубометр оби ҳаёт тўпланган.

Сув омбори ўзининг ноёб муҳандислик ечимига эга эканлиги билан ҳайратланарлидир. Икки тоғ кунгурасининг бир-бирига яқинлашган жойи баландлиги 87 метр, узунлиги 260 метрлик мустаҳкам тўғон билан тўсилган. Бу ердаги ажиб манзара эътиборингизни тортади. Улкан тўғон устида қуёш нурида қудратли фаввoрадан ҳосил бўлган камалак ранглари сеҳрлаб қўяди кишини.

Яна йўлдамиз. Эндиги манзилимиз — Талас тумани. Йўл бўйи қардошларнинг дилкаш суҳбати бир зум тинмайди. Икки халқ ўртасидаги ҳамюртликни янада мустаҳкамлаш масалалари қайта-қайта тилга олинди. Табиийки, Ўзбекистонда яшаб меҳнат қилаётган қирғизларнинг ҳаёти, амалга ошираётган ишлари тўғрисида ҳам қизғин фикрлашувлар бўлди.

Таласликлар бизни қаерга бошлашмасин, юксак ҳурмат-эҳтиром намуналарини кўрдик. Уларнинг очиқ кўнгиллиги, самимийлиги, Ўзбекистонда Истиқлол ғалабасини мустаҳкамлаш соҳасида амалга оширилаётган ишларга хайрихоҳликлари бизни қувонтирди. Биз ҳам ўз навбатида Талас тумани меҳнаткашларининг Қирғизистон мустақиллиги йўлидаги ишлари билан яқиндан танишдик. Улар ҳам ўз истиқлолларини яратиш учун катта ғайрат билан меҳнат қилаётганликларига амин бўлдик.

Талас вилояти ҳокимлигида бўлиб ўтган учрашув, айниқса, ҳаяжонли бўлди. Талас Қирғизистон республикасининг йирик вилоятларидан бўлиб, бу ерда 30 дан зиёд миллат вакиллари яшайди. Вилоятда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар фақат республикадагина эмас, ундан ташқарида ҳам машҳурдир

Вилоят ҳокимлигида бўлиб ўтган суҳбат чоғида вилоят ҳокими Т. Қосимов Қирғизистоннинг бугуни ва келажаги тўғрисида сўзлаб берди.

Табиийки, «Манас» эпосининг 1000 йиллигига ҳозирлик кўриш суҳбатнинг асосий мавзуларидан бири бўлди.

Делегациямиз аъзолари юбилейга кўрилаётган ҳозирлик ишларига юксак баҳо беришди. Ўз навбатида жиззахликларнинг «Манас» юбилейига совға сифатида Талас шаҳрининг энг гавжум ва хушманзара жойида 50 ўринли, шарқона услубдаги миллий чойхона қуриб беришга киришганликлари, юбилейни Жиззах вилоятида кенг нишонлаш бўйича вилоят ҳокимининг фармойиши маълум қилинганда, вилоят ҳокими А. Тошкенбоевнинг Талас вилояти ҳокимлиги номига йўллаган табрикномаси ўқиб эшиттирилганда, учрашув залида қарсаклар янгради. Бу ишлар ўзбек-қирғиз қардошлигининг, кўнгил яқинлигининг ўзига хос рамзи бўлиб тарих саҳифаларида қолажак...

Мен маорифчи бўлганим учун ҳам Қирғизистонда, хусусан, Талас вилояти мактабларида таълим-тарбия ишларининг аҳволи билан қизиқдим. Таласда халқ таълимини ривожлантиришга катта аҳамият берилмоқда. Чунки улар келажак билимли, юксак малакали, ватанпарварлик туйғуси билан тўлиб тошган ёшлар қўлида эканлигини яхши билишади. Шунинг учун ҳам вилоят мактабларида ёшларга янгича талаблар асосида тарбия ва таълим беришга катта эътибор берилмоқда. Вилоятда иқтидорли ўқувчилар мактаблари, махсус мактаб-интернатлар, коллеж ва гимназиялар, ҳунар мактаблари сони кўпайиб бормоқда, таълим сифати узлуксиз такомиллаштирилмоқда.

Вилоятда бугунги кунда 100 та мактаб бўлиб, уларнинг 82 таси ўрта, 12 таси тўлиқсиз ўрта, қолганлари эса бошланғич билим даргоҳларидир. Бу мактабларда 49133 нафар ўқувчи таълим олади. Таласлик 5 минг нафар ўқитувчидан 25 нафари Қирғизистонда хизмат кўрсатган ўқитувчидир.

Қирғизистон мактабларида бўлган чоғимизда ёшларни миллий руҳда тарбиялашга эътибор кучли эканлигини кўрдик. Қайси бир илм даргоҳида бўлмайлик, ўқувчиларнинг ўз ўлкалари тарихи, маданияти, урф-одати ва маросимларини чуқур билишлари, миллий қадриятларни ниҳоятда эъзозлашлари бизни қувонтирди.

Бакайота туманидаги Чалдубар ёток интернат-мактаби вилоятдагина эмас, республикада ҳам энг намунали билим даргоҳларидан бири ҳисобланаркан. Бу мактабда асосан чорвадорларнинг фарзандлар таълим олишади. Замонавий усулда қурилган мактаб ўзининг ажойиб анъаналари билан машҳур. У ҳам бўлса, таълимни миллий қадриятлар асосида ташкил этилганлигидир. Ўқув даргоҳининг яна бир жиҳати шундаки, у ердаги ҳар бир ўқув хонаси ва заллар ўзига хос эстетик дид билан жиҳозланган. Ўрнатилган ҳар бир стенд ва ёзувнинг маълум маънода аҳамияти бор. Мактаб жамоаси «Ўқувчиларни иймонли, билимли ва ватанга муҳаббатли кишилар қилиб тарбиялайлик!» — деган шиор билан ишлашади.

Бугунги қирғиз маорифчилари Республика мустақиллигини мустаҳкамлаш ишига ватанпарвар, меҳнатсевар, чуқур билимли ёшларни тарбиялаш билан жавоб бермоқдалар. Буни биз ҳар бир мактабда бўлганимизда чуқур ҳис этдик.

Сафар чоғида бизга кўрсатилган яна бир юксак эҳтиромни алоҳида таъкидламоқчиман. Талас вилояти раҳбарлари, вилоят халқ таълими бошқармаси Жиззахдаги қирғиз мактаблари учун 1000 дона бадиий, 1000 дона дарслик ва ўқув қўлланмалари тортиқ қилишди.

«Манас»нинг 1000 йиллиги муносабати билан тақдим этилган бу совға икки халқ ёшларининг дўстлигини мустаҳкамлашга, уларни қалбан яқинлаштиришга хизмат қилиши шубҳасиз.

Ниҳоят, юртимизга қайтиш фурсати етди. Дунёга Ч. Айтматов, Э. Турсуналиев каби буюк инсонларни етказиб берган таласлик дўстларимиз бизни «Манас» юбилейи тантаналарида иштирок этишга қайта-қайта таклиф қилишиб қолишди.

С. МИРЗАБЕКОВ,
Бахмал тумани халқ таълими бўлими мудири.

• АКС САДО
ЖЎЯЛИ ТАКЛИФ

Экологик муаммо — асримиз муаммосига айланган бир паллада уни соғломлаштириш учун барча табақа кишиларининг бирлашиб ҳаракат қилиши талаб қилинади. Бу ишда ўрта мактаб ўқувчилари, айниқса шахснинг фуқаролик хислатлари шакллана бошлаган 14-15 ёшли ўсмирлар жуда катта куч ҳисобланади. Ана шу ёшларда етарли миқдорда экологик билим ва кўникмалар ҳосил қилиш бугунги кун мактаби олдидаги асосий вазифа. А. Баҳромов ва А. Ҳасановнинг «Маърифат» газетасининг 1993 йил 27 февраль сонида босилган «Узлуксизликни таъминлайди» мақоласида айнан шу муаммо таъкидланган эди. Ундаги яхлит табиат ҳақидаги, унинг умумий қонуниятлари тўғрисидаги — «Табиат ва техника» бирикма курсини киритиш масаласи — замон талабига мос, деб ўйлайман.

Мақола муаллифлари таклиф этаётган бирикма курс, аввало, мактаб таълимида тамомила янгилик. Ушбу бирикма курсини таълим тизимига жорий этиш билан у ёки бу табиий предметнинг манфаати камситилади, деб тушуниш ноўриндир. Бирикма курси мазмунан табиат ҳақидаги предметларнинг кичик ҳажмда тўпланган қисқартмаси, мажмуаси эмас, балки чинакам экологик йўналишга эга бўлган курс. Уни бир предмет нуқтаи назаридан баҳолаш тўғри бўлмайди. Негаки, Табиат ва техника курсининг асосий вазифаси ўқувчиларга тирик табиат ва инсон организмининг фаолияти ва ривожланишини ҳамда инсон ва табиат ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг умумий принципларини тушуниб етиш учун зарур бўлган табиат ҳақидаги билимлар минимумини беришдан иборатдир.

Таклиф этилаётган «Табиат ва техника» бирикма курси биринчидан тамомила мустақил курс сифатида узвий табиий предметларни, яъни биология, физика, химия, география, астрономия фанларини ўқитиш учун мустаҳкам замин тайёрлайди. Ўз навбатида, унинг жорий этилиши мунтазам курслар дастурини ҳам бугунги кун талаблари даражасида кескин қайта кўриб чиқишни тақозо этади.

«Табиат ва техника» бирикма курсини ҳаётга татбиқ этиш қисман бошланди ҳисоб. Матбуотда эълон қилинган «Мактаб географиясини қайта қуришнинг илмий-услубий концепцияси»да ушбу бирикма курс киритилган. Географияни, айниқса, табиий география бошланғич курсини ўрганишда ушбу бирикма курсининг беқиёс аҳамияти концепцияда ҳисобга олинган. Республика ўқув-методика марказида яқинда бўлиб ўтган география таълими бўйича ўқув-методика кенгаши ушбу бирикма курсининг ўқув дастурини тасдиқлади.

А. Баҳромов ва А. Ҳасановга «Табиёт бирикма» курси бўйича дарслик тайёрлаш топширилди.

Курснинг номланиши ҳақида икки оғиз сўз. Албатта «Табиат ва техника» деб номланиши фан-техника тараққиёти туфайли атроф-муҳитга кўрсатилаётган жуда улкан таъсирлар, бу таъсирнинг оқибатлари нуқтаи назаридан, яъни социал-экологик жиҳатдан жуда тўғри танланган. Бироқ, курсни бошқача, яъни «Табиат ва инсон», «Табииёт», «Табииётшунослик» дея аташ ҳам мумкин эди. Албатта, гап курснинг номида эмас. Гап унинг мазмуни ва ўқитиш усулларини дидактик талаб даражасида бўлишлигидадир.

Муаттар РАҲИМОВА.
РЎММ етакчи услубчиси.

Сардор МАҲМУД

Ислом тарихи

Инглизчадан Жамолиддин Ҳамдам ва Шариф Холмурод таржимаси

Ширкуҳ (1164 йил). Кўп ўтмай, салибчилар қалбига даҳшат соладиган бўлиб қолган Нуриддин Ширкуҳ исмли истедодли додҳосини Мисрнинг сўнгги фотимий халифаси ҳузурига элчи қилиб юборди. Ўта қобилиятли инсон бўлган Ширкуҳ халифа саройида орттирган кўплаб тарафдорларининг вазирликни қабул қилиш тўғрисидаги таклифига кўнди. Унинг Салоҳиддин исмли невараси ҳам ажойиб фазилатларини намойиш қилди. Ширкуҳ лавозимга тайинланганидан кейин узоқ яшамай вафот қилгач, халифа Салоҳиддинни ўзига вазир қилиб олди. Шу даврдан яна мусулмонларга омад кулиб боқа бошлади, зеро, бу шахс Ислом учун буюк курашчи, машҳур Султон Салоҳиддин ал-Айюбий бўлиб етишди.

(Боши ўтган сонларда).

Салоҳиддин ал-Айюбий (1169-1193 йиллар) Салоҳиддин зангийлар даврида Шомдаги Баалбек ҳарбий маҳкамаси бошлиғи бўлган Айюбга, яъни Ширкуҳнинг укасига ўғил бўларди. Суннийларга мансуб Салоҳиддин яхши таълим кўрди, унинг Исломга меҳри жуда юксак эди. Қудратли вазир бўлиб етишгач, салиб юришларига чек қўйиш учун қўлидан келган барча ишларни қилди. Бунинг учун давлатга содиқ қудратли қўшин зарур эди. Амалда Миср ҳукмдори бўлган Салоҳиддин подшоҳликни орзу қила бошлади. У 1174 йили Нуриддин Зангий вафоти муносабати билан ана шундай имконият юзага келганлигидан фойдаланиб, Мисрни мустақил деб эълон қилди. Зангийлар унга қарши катта куч ташладилар. Қурун Ҳамоҳам атрофида Салоҳиддин уларни тор-мор келтириб, Шомни ўз ерларига қўшиб олди. Сўнгра укаси Туроншоҳни қўшин билан ал-Ҳижозга юбориб, 1175 йилда бу вилоятни ҳам забт этгач, юришини давом қилдириб, 1175 йилда Яманни қўлга киритди. Шундан кейин Салоҳиддин Бағдоддаги аббосий ҳалифадан ўзининг Миср султони сифатида эътироф этилишини талаб қилди. Халифа бунга мамнуният билан розилик берганлигининг сабаби шунда эдики, натижада ҳатто шиаларга нисбатан ҳам кескин ҳаракатлар қилиш тарафдорлари ҳисобланмиш фотимийлар ҳукмронлиги барҳам топган бўларди. Шундай қилиб, Салоҳиддин бирданига Миср, ал-Ҳижоз, Яман ва Шом султонлигига муяссар бўлди.

Ёлланган қотиллар, Насронийлар қўрқиб қолишди: кўзга кўринган лашкарбоши етакчилигида уларга қарши янги куч оёққа тураётган эди. Улар вужудга келган шароитдан чиқиб кетиш йўллари устида бош қотира бошладилар. Кимдир қотил ёллашни таклиф қилди. «Чиндан ҳам Салоҳиддинни ўлдиртирса бўлмасмикан? Бунга кимдир моддий жиҳатдан рағбатлантирилса бас, қолганини Шайх ул-Жабал ўз зиммасига олади». Ана шу режалар натижаси ўлароқ олдиндан мукофотларини олиб қўйган икки қотил Салоҳиддин томон жимгина йўл олиб, унга ҳужум қилишди, лекин иқболи бор экан, зарбага чап бериб омон қолди, ёлланган кишилар эса қўлга тушдилар. Ҳужум қилган шубҳали мусулмонлар исмоилийлар жамоасидан эканлиги султонни жуда дарғазаб қилди. У Шайх ул-Жабалнинг адабини бериб қўйиш мақсадида Рашид уддин Синан (Шайх ул-Жабал)га қарши қўшин юбориб, унинг истеҳкоми ва қалъасининг кулини кўкка совурди. Бундан қўрқиб юраги ёрилаёзган Шайх сулҳ сўради. Салоҳиддин бошқа ҳеч қачон қарши қўл кўтармаслик ваъдаси учун унга сулҳ кафолати берадиган бўлди. Шартга кўнган Шайх сўзига амал қилди.

Салоҳиддинининг салибчиларга қарши ҳужуми. Шундан кейин насронийлар билан шуғулланган Салоҳиддин аввалига Тибермасга ҳужум уюштириб, 1187 йил 1 июлда уни ишғол қилди. Бунга жавобан насронийлар катта қўшин билан ҳужумга ўтдилар. 4 июлда Ҳиттин яқинида бўлиб ўтган олишувда насронийлар 20000 жангчи билан қатнашган бўлсалар, Салоҳиддинда улар сони анча кўп эди. У рақиблари устига шундай важоҳат билан ёпирилдики, натижада улар тўда-тўда бўлиб, қочиб қолдилар. Султон Қуддуснинг қўлга тушган қироли Гай Лусайнанскийга ҳақиқий қироллларга хос илтифот кўрсатди. Бироқ чатиллонлик Режинальдга нисбатан насроний зодагонларидан чиққан хоин сифатида жуда қаттиқ муносабатда бўлди. Сабаби Режинальд Салоҳиддинга берган сўзи устидан чиқмасдан мусулмонлар билан ёмон муомала қилар, зиёратчилар карвонларини талаб, айбсиз ва бечора кишиларга зулм ўтказар эди. Салоҳиддин шахсан ўзи унинг бошини танасидан жудо қилишга берган ваъдасини бажарди. У Қуддусга ҳужум қилиб, юз йилдан бери насронийлар тасарруфида бўлиб келаётган бу шаҳарни ҳам босиб олди. Готфрей Буилондан фарқли равишда у ҳеч кимни қатл эттирмади. Шундан кейин Қуддус қироллигининг насронийларга қарашли Антиох, Триполи ва Тир шаҳарларидан бошқа қисмларини ҳам ўзиники қилиб олди.

Учинчи салиб юриши (1189-1192 йиллар). Қуддуснинг қўлдан кетганлиги тўғрисидаги хабар бутун Оврупони ҳаракатга келтирди. Қитъадаги барча қироллар насронийлик шарафи учун курашиш ниятида оёққа қалқдилар. Уларга қудратли қироллар учлиги бош бўлди. Англия қироли Ричард Шерюрак, олмон императори Фредерик Барбаросса ва Фаранг қироли Филип II шу учликни ташкил қилди. Фредерик қуруқликдан, бошқалар эса денгиз орқали олға интилдилар. Куч-ғайратга тўлиб-тошган бўлсада, Фредерик Шомгача етиб боролмай, Кичик Осиёдаги дарё кечувида сувга оқиб ҳалок бўлди. Ричард I мусулмонлардан Кипрни тортиб олгач, тўхтаб қолди. Кейинчалик мазкур оролни у Қуддуснинг тахтдан ағдарилган қироли Гей Лусайнанскийга сотиб юборди. Шунинг учун Филип II биринчи бўлиб етиб келиб, ўз истиқболига чиққан қирол Гайга қўшилди. Улар биргалашиб Фаластиннинг қуйи қисмида мусулмонларга тегишли бандаргоҳ шаҳар Аккрани қамал қилдилар.

(Давоми бор).

• ЭЪЛОН • • ЭЪЛОН •

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

Т. Н. ҚОРИ-НИЁЗИЙ НОМЛИ ЎЗБЕКИСТОН ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ ИЛМИЙ-ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ

1993 ЙИЛГА

ИШЛАБ ЧИҚАРИШДАН АЖРАЛГАН ВА АЖРАЛМАГАН ҲОЛДА ЎҚИШ УЧУН ҚУЙИДАГИ ИХТИСОСЛАР БЎЙИЧА АСПИРАНТУРАГА

ҚАБУЛ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

— педагогика назарияси ва тарихи (2 кундузги)
— мактабгача тарбия (1 кундузги, 2 сиртқи)
— бошланғич таълим (2 кундузги, 1 сиртқи)
— педагогика ва руҳшунослик (1 кундузги)
— ўзбек тили ва адабиёти ўқитиш методикаси (1 кундузги, 2 сиртқи)
— физика ўқитиш методикаси (1 кундузги)
— математика ўқитиш методикаси (1 кундузги)
— тарих ўқитиш методикаси (1 сиртқи, 1 кундузги)
— кимё-биология ўқитиш методикаси (1 кундузги, 1 сиртқи)
— жуғрофия ўқитиш методикаси (1 кундузги)
— бадиий-мусиқий таълим ўқитиш методикаси (1 кундузги, 1 сиртқи)
— жисмоний тарбия ўқитиш методикаси (1 кундузги)
— рус мактабларида ўзбек тили ва адабиёти ўқитиш методикаси (1 кундузги, 1 сиртқи)
— рус тили ва адабиёти ўқитиш методикаси (1 кундузги, 1 сиртқи).

Аспирантурага кирувчилар ихтисослик фани, чет тилларининг биридан олий ўқув юртлари учун амалдаги дастур ҳажмида кириш имтиҳонларини топширадилар.

Танлов имтиҳонларида ихтисос бўйича камида икки йил амалий иш тажрибасига эга бўлган мутахассислар, шунингдек, бевосита олий ўқув юртини битиргандан сўнг ёш мутахассисни фақат олий ўқув юрти (факультет) олимлар кенгаши тавсиясига кўра иштирок этишга қўйиладилар.

Аспирантурага қабул қилиш тўғрисида институт директори номига ёзилган аризага қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади: кадрларни ҳисобга олиш бўйича шахсий варақа, таржимаи ҳол, иш жойидан йўлланма-тавсиянома, эълон қилинган илмий ишлар рўйхати ёки реферат, бевосита олий ўқув юртини битирганидан сўнг аспирантурага тавсия этилган шахслар учун олимлар кенгаши йиғилишининг қайдномасидан кўчирма, диплом нусхаси ва синов қайдномасидан олинган кўчирма нусхаси, меҳнат дафтарчаси, 2 дона сурат (3х4) ёки (5х6), саломатлиги тўғрисида 086 У намунадаги маълумотнома, номзодлик имтиҳонлари топширилган бўлса, у ҳолда белгиланган шаклда гувоҳнома.

Ҳужжатлар мазкур эълон чиққанидан сўнг 20 кун давомида қабул қилинади.

МАНЗИЛИМИЗ: 700003, Тошкент шаҳри, Олмазор кўчаси, 174-уй, ЎзПФИТИ, Аспирантура бўлими.

А. АВЛОНИЙ НОМИДАГИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ХОДИМЛАРИ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МАРКАЗИЙ ИНСТИТУТИ АСПИРАНТУРАГА

ҚАБУЛ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

1. ИШЛАБ ЧИҚАРИШДАН АЖРАЛГАН ҲОЛДА:

— Ижтимоий психология — 1 ўрин;
— Педагогик ва ёш психологияси — 1 ўрин;
— Махсус психология — 1 ўрин.

2. ИШЛАБ ЧИҚАРИШДАН АЖРАЛМАГАН ҲОЛДА:

— Ижтимоий психология — 1 ўрин;
— Педагогик ва ёш психологияси — 1 ўрин.

Ҳужжатлар эълон чиққан кундан бошлаб бир ой муддат ичида қабул қилинади.

Маълумот олиш учун А. Авлоний номидаги халқ таълими ходимлари малакасини ошириш Марказий институти аспирантура бўлимига (тел. 46-66-98), илмий-услубий ишлар бўйича проректорга (тел. 46-06-68) мурожаат этиш мумкин.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: Тошкент шаҳри — 95, Саидов кўчаси 6-уй.

• НАФОСАТ БЎСТОНИ

МАҚОМЛАРИМИЗ ТАРОВАТИ

Ёш авлодга халқ мусиқаси асосида таълим-тарбия бериш масаласи фавқулодда муҳимдир. Зеро, шўро даври мактабларида «Мусиқа» дарсларининг моҳият — йўналиши евроцентризм ғоявий оқими ва ўқув услубиёти асосида қурилган эди.

Эндиликда вазиятни ҳақиқат томон ўзгартириш чораларини амалга ошириш зарур бўлмоқда. Ана шундай тадбирлардан бири — мактабда ва мактабдан ташқари муассасаларда мақом дасталарини ташкил этиш амалидир. Қуйида мақом дасталарини тузиш ва уларга раҳбарлик қилиш усулларига доир баъзи фикр-мулоҳазалар билан ўртоқлашмоқчимиз.

Мақом дасталари мактаб ва мактабдан ташқари жойларда фаолият кўрсатиши мумкин. Бу турдаги ижрочилик гуруҳини вужудга келтириш учун эса бир қатор ташкилий ва ижодий муаммоларни ҳал этиш лозим бўлади. Хусусан, мақом дастаси юзага келишидан аввал, унга устозлик қила оладиган раҳбар тайин этилиши лозим. Бунда анъанавий чолғучилик ва ашула (мақом)чилик бобида маълум малакаларга эга бўлган мутахассис бўлиши назарда тутилади. Афсуски, мактабларда бу талабларга жавоб бера оладиган мутахассислар, ҳозирча кам. Шуни инобатга олган ҳолда, дастлабки пайтларда дастага раҳбарлик қилиш учун четдан мутахассис таклиф этиш мумкин. Бу масала ҳал этилгач, даста таркиби шакллашуви билан шуғулланишга киришилади. Унда иштирок этиш учун асосан юқори синф ўқувчилари жалб этилади. Чунки бу даврга келиб, ўқувчилар музикадан мақомлар хусусида зарур идрокий кўникмаларни эгаллай бошлайдилар. Дастага, истисно тариқасида, музика тўгаракларига (жумладан, фольклор дастасига) яхши қатнашаётган истеъдодли ўрта синф ўқувчилари ҳам қабул қилиниши мумкин.

Мақом дастаси ўз таркибига кўра, созандалар ва ашулачилар гуруҳидан иборат бўлади. Чунки раҳбар дастага ўқувчиларни қабул этиш жараёнида турли соз ижрочилари билан бир қаторда ашула айтишга майли кучли ўқувчиларни жалб этади. Созандалар гуруҳини тажассум этишда бу борадаги анъанавий ва ҳозирги давр вазиятларини назарда тутиш мақсадга мувофиқдир. Мақомдон устоз, санъатшунослик доктори Исҳоқ Ражабий илмий тадқиқотларидан маълум бўлишича, ўтмишда икки соз — танбур ва дойра мақомларни ижро этишда етакчи ҳисобланган: танбурда мақом куйлари ижро этилса, дойрада — ритмик усуллар чертилиб, ижро суръати муқим сақланиб, бошқарилиб борилган. Шунингдек, ўтмишдаги мақом дасталари таркибида иккита танбур, битта дутор, битта қўбуз ёки сато, дойра ва бир неча жўрхон хонандалар бўлган экан. Ҳозирда эса дасталарга чанг, най, қўшнай, ғижжак, қашқар рубоби, қонун, уд каби деярли барча миллий созлар киритила бошланди. Албатта, мақом дастасининг таркиби ҳар бир вазиятда муайян шарт-шароитлар ва мавжуд имкониятлардан келиб чиққан ҳолда тузилади. Дастлабки даврларда даста раҳбари ўқувчилар учун мураккаб бўлган созлардан бири (масалан, танбур ижроси) билан чолғучиларга кўмак (токи шундай ижрочи бўлгунга қадар ва ҳ.) бериши мумкин.

Умумий танлов жараёнида раҳбар ўқувчининг мусиқага бўлган ижобий қобилияти, созандаликда эгаллаган ижро кўникмалари, мусиқага (яъни, мусиқа дарсига) иштиёқи каби омилларга аҳамият бериши мақсадга моликдир.

Ашулачиларни танлашда эса (юқорида кўрсатилган умумий талаблар билан бир қаторда) ўқувчи (қиз ёки ўғил) овоз ҳажмининг кенглиги ва чиниққанлиги, хос таровати ва парда (айниқса, юқори регистр)ларда муқим тура олиши кабиларга алоҳида эътибор берилади.

Даста иштирокчилари саралаб олингач, ижодий (ижрочилик) муаммолар устида меҳнат қилинади. Дастага қабул қилинган ўқувчилар сони турлича бўлиши, масалан, созандалар 4 тадан то 15—20 тагача, ашулачилар эса 2 тадан то 12—16 тагача бўлиши тахмин қилинади. Мақом дастаси билан ишлаш усуллари ҳам турлича бўлса-да, биз асосан икки кўриниши — якка ва умумий шакллари устида тўхталиб ўтмоқчимиз. Якка ишлаш усули умумийдан аввал келиши кўзда тутилади. Бунда раҳбар дастанинг ҳар бир иштирокчиси билан алоҳида машғулот ўтказиб, зарурий кўрсатмалар беради ва амалий ижро малакалари устида иш олиб боради. Бу жараён давомида нота ёзувларидан фойдаланиш мумкин. Аммо шуни ҳам унутмаслик керакки, оғзаки анъана маҳсули бўлган мақомларнинг барча муҳим жиҳатлари нота ёзуви воситасида доим ҳам тўлиқ акс этавермайди. Аксарият ҳолларда ноталар воситаси мақомларнинг «схема»сини инъикос этади, холос. Бу юксак санъатнинг маъно-моҳияти эса малакали жонли ижро жараёнидагина айни таранум этилади. Шундай бўлгач, машғулот давомида устозлар анъанасига кенг ўрин бериш мақсадга мос келади: раҳбар ўзининг шахсий ижроси (қайси чолғуда ижро этишидан қатъи назар) билан ўқувчига намуна бўлмоғи, уни ўрганилаётган асарни ўзлаштиришга шу тариқа илҳомлантирмоғи лозим. Шунингдек, яна атоқли санъаткорлар (созанда ва ҳофизлар) ижросидаги грамёзув ва магнит лентаридан фойдаланиш тавсия этилади. Якка тарзда олиб борилган машғулотлар пировардида даста репертуаридан ўрин олган мақом мусиқаси пухта ўзлаштирилади. Даста иштирокчилари билан бирма-бир амалий ишлар олиб борилгач, умумий шаклидаги машғулотларга ўтилади. Бунда ҳам асосан якка машғулот усуллари деярли такрорланади. Аммо даста иштирокчилари бир-бирларини ўзаро тинглай олишга, ўзаро мутаносиб ва ҳамоҳанг ижро этишга эришмоқлари зарур. Усул доирасидан чиқиб кетмаслик ва усулни ҳамма тинглай олиши учун дастлабки машғулот пайтларида дойра зарбларини кучлироқ садолантириш мумкин.

Шунингдек, умумий машғулотлар жараёнини икки босқичга ажратиб ўтказиш тавсия этилади, биринчи босқичда созандалар гуруҳи ва ашулачилар гуруҳи алоҳида ансамбль бўлиб (ўзаро бирикмаган ҳолда) ижрони амалга оширадилар. Иккинчи босқичда эса ялпи умумий ҳолатга ўтилади — созандалар ва ашулачилар гуруҳи бир дастага қўшилиб, ижро этадилар.

Мақомларни ўқувчиларга ўргатиш жараёни давомли ва мураккабдир. Шу боис раҳбар машғулотларни изчиллик билан амалга ошириб, ижодий вазифаларни ечиб бориши лозим. Авваллари устозга шогирд тушган мақом мусиқачилари 10 ва, ҳатто 15 йиллаб бу санъатни ўрганиб келганлари ҳам бежиз эмас. Энди яна устозлар анъанасига келсак, улар даставвал шогирдларга мақом дойра усулларини алоҳида (шогирд созанда ёки хонанда бўлишидан қатъи назар) ўргатиб келишган экан. Зеро, мудом такрор бўлувчи ўзгармас дойра усуллари — мақом куйларини маълум ўлчов асосида ритм жиҳатдан тартиблаштириб, интизом этиб турган. Бинобарин, мақом ижрочиси усул ҳаракатини ниҳоятда нозик ҳис этиши лозим. У зотан, ўқувчиларда ҳам усулларни идрок этиш ҳиссини тарбия топтириш зарурки, бунда ҳозиргина айтиб ўтилган устозлар тажрибасидан фойдаланиш мумкин. Яна шу мақсадда, аввал, дойра усулларини нота воситаси орқали (бир чизиқ воситасида) ёзиб олиш ва уни вақти-вақти билан ёд этиб такрорлаш самаралидир. Мақом усуллари ўзлаштирилгач, улар ўзига мувофиқ куйлар билан мутаносиб этилади. Тўғри, мақомларда қўлланган усулларнинг аксарияти мураккаб бўлганлиги сабабли ўқувчи уларни талаб даражасида куйга боғлай олмаслиги мумкин. Бундай ҳолларда усуллар ўрганилиб, шу усулларга мос куйлар раҳбар ижросида ёки грамёзув воситасида тингланади.

Умумий машғулотлар мазмуни фақатгина ижрочилик билан чекланиб қолмаслиги зарур. Раҳбар ҳар бир ўрганилаётган мақом намунаси, ёхуд мақомларга оид қизиқарли ва керакли маълумотлар (тарихий, назарий ва б.) ни бериб бориши муҳим аҳамиятга эга. Энг аввало, мақом тушунчаси борасида тегишли изоҳ бериб, сўнгра мақом турлари хусусида умумий маълумот бериб бориш ҳам кўзда тутилади. Бунда ҳозирда Ўзбекистонда мақомларнинг уч тури мавжудлиги — Бухоро Шашмақоми, Хоразм мақомлари ва Фарғона—Тошкент йўллари ижро амалиётига жорий этилганлиги таъкидлаб ўтилади. Раҳбар мақом дастаси учун репертуар танлашда ана шу мақомлар асосида иш кўради. Шундай бўлса-да, назаримизда, Фарғона—Тошкент мақом йўлларига кўпроқ эътибор бериш — мақом санъатини амалий ўзлаштиришга илк қадам қўйган ўқувчилар учун фойдалидир. Гап шундаки, ўтмишда Шашмақом туркуми асосан хон саройларида мусиқачилар томонидан хизмат тариқасида ижро этилиб келингани ҳолда, Фарғона — Тошкент мақомлари халқ маънавий ҳаёти билан узвий боғлиқ турли вазият ва шароитлар (оилавий маросим бўлган суннат тўйи, никоҳ базми, халқ томошалари ва сайллари, дарбозлар ўйини ва ҳоказо)ларда мунтазам садоланиб келинган. Бу каби ҳолатлар уларнинг халқ орасида оммабоп ва машҳур куй ва ашула ҳамда сурнай йўллари сифатида кенг ёйилишига муҳим замин бўлди. Эндиликда ҳам Фарғона — Тошкент мақомлари оилавий маросим тантаналари, радио ва телевидение орқали олиб борилаётган кўплаб эшиттиришларда тараннум этилмоқда.

Ўқувчига таниш бўлган мусиқий асарни ўрганиш малол келмайди, балки унда асарга нисбатан меҳр уйғотади. Билъакс — салбий натижалар ҳам юзага келиши мумкин. Шашмақомдек салобатли ва теран мусиқий асарларни биринчи қадамданоқ ўрганишга уриниш кутилмаган мушкулотлар келтириб чиқариши ва пировардида эса мақом санъатига нисбат ўқувчида салбий муносабат шакллантириб қўйиши хавфи ҳам бор. Шуни назарда тутиб, мақомларни ўрганишда босқичма-босқич ҳаракат қилиш ва бунда нисбатан таниш ва оммавийроқ (халқ орасида севимли) намуналардан бошлаб, сўнгра Шашмақом намуналари сари силжишни маъқул деб биламиз. Бу йўналишда амалий ишларни бошлаш ва изланиш керак.

О. ИБРОҲИМОВ,
Қори-Ниёзий номидаги Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти катта илмий ходими, санъатшунослик номзоди.

ЯХШИ ДАМ — ЎҚИШГА ҲАМДАМ.

ХАЛҚ ИЖОДИ — ҲАҚ ИЖОД

Халқ китобларида маълум эл-юртнинг бутун ҳаёти мураккаблигича акс этганлиги, қувонч ва шодликлари, қайғу ва аламлари, истак ва армонлари куйланганлиги учун ҳам мазкур йўналишдаги асарларга талаб ва эҳтиёж юксак даражада бўлиб келган. Лекин уни таҳлил қилиб элга етказиш, одамларнинг кўнглига жо қилиш улкан маҳорат талаб қилади.

Шу маънода Р. Жуманиёзовнинг «Ўзбекистон» нашриётида чоп этилган «Халқ ижоди — ҳақ ижод» китоби муҳим аҳамият касб этади. Унда маънавий меросимизнинг каттагина қисмини ташкил этувчи халқ китобларининг мавзуси, тарқалиши, жанр белгилари, таснифи ва бадиий хусусиятлари, фалсафий асослари тўғрисида атрофлича сўз юритилган. Китобда оғзаки, ёзма вариантда монолог ва диалогларнинг қўлланиши илмий ёритилгани мақтовга сазовордир.

Ёш олим Р. Жуманиёзов ушбу китобда «Юсуф ва Аҳмад» достонининг халқ китоби вариантини бадиий-тасвирий воситалари, маънавий-лафзий ва адабий санъатлар: тасмил-мақол, мукаррир, таъсирчанлик, тажоҳул, орифона, ғулув, тажнис, лоф, тазод, ташбеҳ мутобиқа, истиора, муболаға ҳақида ҳам кенг маълумот беради.

Муаллиф ўзбек халқ китоблари таснифи хусусида тўхталиб, аввало, ўзбек халқ китоблари тарихий келиб чиқишига кўра икки хил кўринишда намоён бўлишини айтади. Оҳорли халқ китоблари: «Юсуф ва Аҳмад», «Хирмондали», «Ошиқ Ғариб—Шоҳсанам», «Маликаи Дилором» ва таржима асосида яратилган халқ китоблари: «Тўтинома», «Калила ва Димна», «Минг бир кеча», «Шоҳнома»ни иккига ажратиб, бу хил фарқлашни чоғиштириб илмий асослаб берган.

Шунингдек, муаллифнинг халқ китобларидаги объектив борлиқ, нарса ва ҳодисалар ривожланиши ҳақидаги фикрлари эътиборга моликдир. Ушбу китобда, таҳлил борасидаги ютуқлари билан биргаликда айрим хатолар ҳам учрайди.

Халқ китоблари заҳматкаш халқнинг узоқ асрлик бой, ижодий фантазияси, ақл-заковатининг мевасидир. Биз китобхонлар, мазкур дурдоналарни таҳлил ва тадқиқ этаётган кишиларни эъзозлашимиз лозим. Бу китоб бугунги кунда филологлар, талабалар ва халқ оғзаки ижоди, достончилиги билан шуғулланиш мақсадида юрган халқ бахшиларининг фикрлаш қобилиятини оширишга хизмат қилишига ҳеч бир шубҳа йўқ.

Ғ. ЭШМОНОВ,
Тошкент тиббиёт педиатрия олийгоҳи ўзбек тили ва адабиёти кафедраси ўқитувчиси.

(Газетанинг навбатдаги сони 28 июлда чиқади).

Бош муҳаррир Саъдулла ҲАКИМ.

Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги Республика ўқув-методика маркази жамоаси марказнинг масъул ходими Гулсара Муродхўжаевага онаси

Ойқиз МУРОДХЎЖАЕВА

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги (ҳаммуассис), Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул котиб — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 33-55-58, 52-35.

ИНДЕКС: 64595.

Рўйхатдан ўтиш тартиб № 000040.
Буюртма Г—239. 117209 нусхада босилди, ҳажми — 2 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А—2. Босишга топшириш вақти 19.00.
Босишга топширилди — 20.00.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Маҳкамасининг Ишлар бошқармаси ҳузуридаги «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни. Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй. 1 2 3 4 5 6.